

“CEPOS” Centar za podršku održivom gazdovanju šumskim resursima,
Kolodvorska 13/II, Sarajevo

Studija

ULOGA ŠUMSKIH RESURSA U TURIZMU I REKREACIJI

(završno izvješće)

Izvršni direktor:
Doc. dr Muhamed Bajrić, s.r.

Sarajevo, travanj 2014. godine

Projektni tim zadužen za pripremu studije:

Član tima	Institucija	Adresa	Email
Elmedina Krilašević, m.Sc.šum. politika i ekonomika	Enova, Consultants and Engineers	Franca Lehara b.b., 71000 Sarajevo, BiH	elmedina.krilasevic @enova.ba
Prof.dr. Dalibor Ballian	Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu	Zagrebačka 20, 71000 Sarajevo, BiH	balliand@bih.net.ba
Prof.dr. Florin Ioras	Buckinghamshire New University	Velika Britanija	

Lektor: Samira Mazalović

Lista skraćenica

FMPVŠ – Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva

FMOiT – Federalno ministarstvo okoliša i turizma

FUŠ – Federalna uprava za šumarstvo

NO – nevladine organizacije

ŠGD – Šumsko gospodarska društva

ŠF – Šumarski fakultet

Sadržaj

1. Uvod	5
2. Ciljevi i metodologija rada	6
3. Turizam i rekreacija u šumama uopćeno	7
4. Vrijednosti i koristi od turizma i rekreacije u šumama	9
5. Turizam i rekreacija u šumama u FBiH	12
5.1. Zakonske pretpostavke	12
5.2. Usklađenost domaće legislative iz sektora šumarstva i zaštite prirode sa strateškim dokumentima u FBiH koji se odnose na turizam.....	17
5.3. Interesne grupe u turizmu i rekreaciji u šumama	18
5.4. Trenutna situacija u pogledu na potencijale i kapacitete za turizam i rekreaciju ...	21
5.5. SWOT analiza.....	28
6. Identifikacija i vrednovanje šumskih resursa za potrebe turizma i rekreacije	29
7. Ključni principi za korištenje šumskih resursa za potrebe rekreacije i turizma	30
8. Strateški ciljevi za korištenje šumskih resursa za potrebe rekreacije i turizma	32
9. Akcioni plan (finansije, rokovi i odgovornosti)	37
10. Nacionalni zakonski okvir po pitanju ravnopravnosti spolova	47
11. Literatura	49
12. Prilozi	50

1. Uvod

Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH zaduženo je za pripremu Šumarskog programa za područje FBiH.

Šumarski program će, poštujući međunarodne dogovore i obaveze, definirati opću politiku šumarstva i politiku gospodarenja šumom, te korištenje šumskih resursa u turizmu i rekreaciji, na području Federacije, orijentiranu u pravcu očuvanja i trajnosti gospodarenja šumama uključujući održavanje i stalno unaprjeđivanje turizma i rekreacije.

Definirano je da će se Šumarski program Federacije Bosne i Hercegovine sastojati iz dva dijela:

(a) opći dio, u kojem će biti određeni glavni ciljevi, principi i generalne smjernice za trajno gospodarenje šumama u Federaciji na osnovu aktualnog statusa šuma uvažavajući međunarodno dogovorene smjernice za trajno gospodarenje šumama;

(b) izvedbeni dio u kome će biti postavljeni i razrađeni ciljevi i određeni načini realizacije, uključujući finansiranje, za njihovo ostvarivanje u određenom roku.

Opći dio Šumarskog programa Federacije donosi Parlament Federacije Bosne i Hercegovine. Isti se donosi za dugoročni period. Izvedbeni dio Šumarskog programa Federacije Bosne i Hercegovine će Vlada Federacije Bosne i Hercegovine usvojiti na period od 5 godina. Ovaj dio Šumarskog programa će predstavljati osnovu za korištenje Budžeta federacije i budžeta kantona u skladu sa odredbama Zakona.

U okviru izrade Šumarskog programa Federacije Bosne i Hercegovine, predviđena je izrada 22 stručne studije čiji je cilj da daju doprinos finalizaciji ključnih ciljeva, strategija i akcionih planova, uključujući i izgradnju odgovornosti za implementaciju istih u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Studija **«Uloga šumskih resursa u turizmu i rekreaciji»** predstavlja jednu od prethodno spomenute 22 stručne studije koje predstavljaju podlogu za izradu Šumarskog programa. Ova studija će pružiti analizu trenutnog stanja, realne mogućnosti razvoja, te ukazati na strateške pravce razvoja šumarskog sektora u pogledu na potencijale šumarstva FBiH za turizam i rekreaciju u šumama.

Realizacija ovog zadatka je od strane Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Federacije Bosne i Hercegovine, PIU Šumarstva i Poljoprivrede Sarajevo povjerena Udruženju građana „CEPOS“ iz Sarajeva.

2. Ciljevi i metodologija rada

Studija o ulozi šumskih resursa u rekreaciji i turizmu ima za cilj da stvori osnovu za definiranje principa, generalnih smjernica u pogledu na održivo korištenje šumskih resursa u svrhu rekreacije i turizma, a koji će biti sastavni dio Šumarskog programa FBiH. U studiji će se također definirati načini realizacije ciljeva definiranih za Šumarski program, uključujući i finansiranje, koji će biti navedeni u petogodišnjoj strategiji. Po projektnom zadatku predviđeno je da će Studija obuhvatiti sljedeće:

- Analizu domaće legislative iz sektora šumarstva i zaštite prirode u dijelu koji se odnosi na korištenje šumskih resursa za potrebe turizma i rekreacije i analizirati usklađenost iste sa strateškim dokumentima FBiH, koji se odnose na turizam.
- GAP/SWOT analizu sektora šumarstva u kontekstu korištenja šumskih resursa za potrebe turizma i rekreacije.
- Prijedlog metodike za identificiranje i vrednovanje turističkih potencijala šumskih ekosistema, uključujući i program promocije i podsticaja za razvoj specifičnih turističkih proizvoda i usluga, sa elementima neophodne šumske rekreacijske infrastrukture.
- Prijedlog ključnih principe/načela, na temelju kojih će se izraditi Opći dio Šumarskog programa FBiH.
- Identificiranje ciljeva i izrada akcionog plana/set mjera (uključujući finansijski plan, rokove i odgovornosti) za realizaciju predloženih ciljeva na temelju kojih će se izraditi Operativni dio Šumarskog programa FBiH – petogodišnja strategija.

Nakon pripreme prijedloga ključnih principa, ciljeva i akcionog plana očekuje se organiziranje javne rasprave sa svim interesnim grupama. Nakon sprovedenih konsultacija, prethodno spomenuti prijedlog će biti finaliziran i upotpunjen sa odgovarajućim setom indikatora koji će biti korišteni za monitoring i evaluaciju uspjeha dostizanja zacrtanih ciljeva.

Studijom će također biti razmotreno pitanje usklađenosti domaće legislative u pogledu na ravnopravnost spolova, te utjecaj istog na predmet studije.

Osim gore navedenih aktivnosti koji slijede iz projektnog zadatka, u izradi Studije će biti konsultirana relevantna literatura iz oblasti korištenje šumskih resursa u svrhu turizma i rekreacije, te će također biti navedeni osnovni teorijskih koncepti multifunkcionalnog šumarstva koji podrazumijevaju korištenje šumskih resursa za zadovoljavanje različitih društvenih potreba, uključujući rekreaciju. Nadalje, u studiju će biti inkorporirani rezultati dosada provedenih istraživanja na području FBiH u pogledu na trenutne potrebe društva za razvojem turizma i rekreacijom u šumskim područjima.

Ciljevi i akcioni plan će biti, u mjeri u kojoj je to moguće, prilagođeni metodologiji koja podrazumijeva definiranje realnih ciljeva/rezultata i mjera koji su operacionalno provodljivi i mjerljivi uz pomoć «SMART» indikatora (eng. S-specific, M-measurable, A-achievable, R-relevant, T-time-bound).

3. Turizam i rekreacija u šumama uopćeno

U svijetu se generalno bilježi stalni porast potražnje za ekoturizmom i rekreacijom, a posebno u razvijenim zemljama. Veliki dio iskustva posjetitelja u pogledu na rekreaciju u prirodi, te turističke posjete, zavise od pejzažnih vrijednosti koji najčešće podrazumijevaju dobro očuvana/upravljana šumska područja. Dodatno, turističke djelatnosti zasnovane na prirodnim resursima određenog područja, a posebno kada su u pitanju biodiverzitetne vrijednosti, se opet odnose na šumske ekosisteme. Odnosno, nemoguće je zamisliti da bilo koja aktivnost rekreacije odmora u prirodi ili turizma baziranog na prirodnim vrijednostima ne podrazumijeva barem dio područja koji se nalazi pod šumskom vegetacijom, bilo da se radi o izoliranim stablima ili šumskom ekosistemu.

U pogledu na turizam i rekreaciju posebno se ističu zaštićeni dijelovi prirode ili zaštićena područja, koja se pored zaštite prirodnih vrijednosti – prije svega biodiverziteta - osnivaju i u svrhu rekreacije i razvoja turizma. Zaštićena područja dobivaju najviše pažnje u pogledu na zainteresiranost posjetitelja da borave u njima, ali i šumska područja koja ne spadaju pod poseban režim zaštite prirode uživaju interes za ovu funkciju. U pogledu na turizam zasnovan na prirodnim vrijednostima, zaštićena područja imaju neprikosnovenu ulogu, kako u pogledu velikog interesa tako i u pogledu prihovodnih mogućnosti od ove djelatnosti za upravitelje takvih područja, ali i za lokalno stanovništvo.

Pod rekreacijom se podrazumijeva skup aktivnosti koje imaju za cilj provođenje slobodnog vremena po slobodnom izboru uz osiguranje različitih zadovoljstava. Bez obzira o kojim se aktivnostima radi, od njih se očekuju isti rezultati: revitalizacija duha, održavanje i vraćanje vitalnosti, podsticanje na inicijativu i pozitivan utjecaj na mogućnost pravilnog rasuđivanja o životnim problemima i odlukama pojedinca. Pod šumskom rekreacijom se podrazumijeva svaki vid rekreacije koji se dešava u šumi, bez obzira da li šuma osigurava primarni razlog rekreativnih aktivnosti (Douglass, 2000).

Rekreativna funkcija šumskih područja koja ne uživaju poseban status u pogledu na formalnu zaštitu sve više dolaze do izražaja usljed veće zasićenosti posjetima zaštićenim područjima (npr. usljed broja, frekventnosti ili daljine takvih područja posjetiteljima itd.), koji se okreću boravku u šumskim područjima koja nisu pod specijalnim režimom zaštite. Upravitelji takvih područja (javna poduzeća ili upravitelji privatnih šuma) se suočavaju sa izazovom usklađivanja tradicionalnih ekonomskih djelatnosti u šumarstvu, pod kojom se prije svega podrazumijeva eksploatacija šuma, sa ostalim vrstama korištenja. Kako potvrđuju različiti izvori, turizam i rekreacija će zauzimati sve važnije mjesto u korištenju šumskih resursa u razvijenim zemljama (Xavier i Tribe, 2000), a ista tendencija se primjećuje u zemljama u tranziciji kakve je BiH. Iz tog razloga, a u cilju pravovremenog iznalaženja rješenja za probleme i izazove za korištenje šumskih resursa sa različitim, a ponekad i oprečnim namjenama, potrebno je iznaći modele upravljanja koji su u stanju dati adekvatne odgovore.

Radi zadovoljavanja različitih potreba modernog društva u odnosu na korištenje šumskih resursa, potrebno je istaći važnost multifunkcionalnog šumarstva kao modernog pristupa upravljanju šumskim resursima koji treba da odgovori gore navedenim potrebama. U grafičkom prikazu ispod, dat je prikaz ključnih elemenata strategije upravljanja šumskim

resursima koji su uvezani u okvir održivog upravljanja, odnosno multifunkcionalnog pristupa planiranju i upravljanju.

Nacionalni šumarski program je adekvatan alat za planiranje i kasnije korištenje šumskih resursa u cilju ispunjenja dugoročnih potreba društva i svih interesnih grupa vezanih za ovaj resurs.

Grafički prikaz 1. Ključni aspekti strategije upravljanja šumskim resursima (Preuzeto iz: Xavier i Tribe, 2000)

4. Vrijednosti i koristi od turizma i rekreacije u šumama

Šuma je složen ekosistem koji osigurava različite dobrobiti za društvo. Održivo gazdovanje šumama podrazumijeva održavanje i unapređenje šuma uz osiguravanje svih njihovih funkcija za sadašnje i buduće generacije. Na osnovu FAO klasifikacije, funkcije šuma se mogu podijeliti na: funkciju zaštite biodiverziteta, funkciju zaštite zemljišta i voda, proizvodnu funkciju i sociološku funkciju (FAO, 2004). U većini evropskih zemalja, pa tako i u BiH, proizvodnja drveta predstavlja još uvijek primarnu funkciju šuma. Međutim, ekološke funkcije šuma postaju sve važnije, te ponekad prevazilazi značaj ekonomskih funkcija kao primarnog cilja gazdovanja.

Turizam i rekreacija kao sociološka funkcija šuma. Sociološke funkcije šuma nisu novost. Neke od njih kao npr. sakupljanje šumskih plodova mogu se smatrati običajnim pravom lokalnog stanovništva. Druge, kao što su rekreacija i turizam postaju sve značajnije. Zajedno sa porastom značaja i kompleksnosti socioloških funkcija šume raste i mogućnost pojave konflikata između različitih upotreba šume. Vremenom su se javile preciznije klasifikacije socioloških funkcija šume, od kojih je na grafičkom prikazu 2. data klasifikacija prihvaćena od strane Evropskog parlamenta (Rey i Hermeline, 1997).

Grafički prikaz 1. Klasifikacija socioloških funkcija šuma

Ekonomske koristi od turizma i rekreacije. Rekreacija u šumama može donijeti značajnu ekonomsku korist lokalnoj ekonomiji, uključujući ostvarivanje prihoda i otvaranje novih radnih mjesta. Ovaj vid utjecaja dolazi u tri glavne forme, a to su direktne, indirektne i podstaknute koristi. Direktni utjecaji su rezultat trošenja novca od strane korisnika šumskih resursa u svrhu rekreacije i turizma (npr. hrana, smještaj,

plaćanje usluga, suveniri, plaćanje parkinga, ulaznica itd.). Spomenuti direktni utjecaj se također naziva direktni troškovi, odnosno direktni prihodi za male poduzetnike ili za javno poduzeće koje upravlja ovim resursom i nudi spomenute usluge. Također, direktni utjecaji se odnose na otvaranje novih radnih mjesta koji se plaćaju od direktnih prihoda. Indirektni prihodi i indirektno povećanje novih radnih mjesta dolazi od transakcija subjekata koji su ostvarili direktne koristi na nabavku radnih materijala ili plaćanje usluga drugih subjekata, djelom lokalnih poduzetnika. Dio prihoda koji je kanaliran prema lokalnim poduzetnicima predstavlja indirektni doprinos za lokalnu ekonomiju. Treći vid utjecaja ili podstaknute koristi, se odnosi na trošenje plaća ili ostvarenog profita kroz direktne i indirektno koristi i predstavlja rast platežne moći lokalnog stanovništva ili lokalnih subjekata.

Metodama ekonomske analize moguće je utvrditi efekte turizma i rekreacije u pojedinim područjima, kao i značaj koji ova grana djelatnosti ima, odnosno može imati za upravitelje i privatne subjekte u određenom području. Trenutno u BiH i regionu ne postoje pouzdani pokazatelji o koristima turizma i rekreacije u šumama, ali iskustva razvijenih zemalja ukazuju da ove koristi u pojedinim slučajevima mogu i prevazilaziti, ili parirati prihodima koje lokalna zajednica i upravitelj šumskih područja mogu ostvariti tradicionalnim eksploatiranjem šumskih resursa. Za donošenje strateških odluka u FBiH u pogledu na razvoj pojedinih usluga koje mogu imati pozitivan ekonomski utjecaj u okviru turizma i rekreacije u šumama ključna je uloga javnog sektora i suradnji sa interesnim grupama, u skladu sa aktuelnim istraživanjima i/ili realnim procjenama.

Turizam i rekreacija u šumama i ruralni razvoj. U Evropskim zemljama je česta pojava da usljed opadanja značaja proizvodnje trupaca i velikim strukturalnim promjenama u poljoprivrednoj ekonomiji, turizam u prirodi se vidi kao sredstvo za ruralni razvoj. Iako je efekt razvoja ovog vida turizma na ruralni razvoj još uvijek nedovoljno istražen, preliminarni podaci ukazuju na činjenicu da turizam u prirodi može značajno doprinijeti ruralnoj ekonomiji. Međutim uspješnost takvih poduhvata zavisi u velikoj mjeri od socioloških faktora kao što su stavovi i nivo suradnje između različitih interesnih grupa, prirodne karakteristike područja, te biološka i geološka raznolikost.

Turizam, rekreacija i ekološke vrijednosti. Iako se turizam i rekreacija u prirodi najčešće spominju kao alternativa razvoja područja sa značajnim prirodnim vrijednostima (zaštićena područja ili druga šumska staništa za značajnim vrijednostima biodiverziteta) u cilju smanjenja zavisnosti lokalnih ekonomija od eksploatacije šumskih resursa, neadekvatan i neplaniran turizam i rekreacija mogu imati značajne negativne utjecaje na same ekološke vrijednosti prostora. Ovo se prije svega odnosi na fizičke štete nastale djelovanjem posjetilaca, nesavjestan odnos prema okolini (nepropisno odlaganje smeća, kao i nepoštivanje postojećih propisa i znakova, ili nesavjesno djelovanje usljed nepoznavanja ili nedostatka propisa i znakova), te neadekvatne radnje samih upravitelja ili lokanih poduzetnika u području. Da bi se smanjili ovakvi negativni utjecaji, te očuvale biološke i ekološke funkcije ovakvih prostora, postoje razvijeni mehanizmi i alatke koji se koriste u svijetu i regionu, a isti se trebaju uzeti u obzir pri planiranju i implementaciji projekata i aktivnosti turizma i rekreacije u prirodi. To su prije svega procjene utjecaja na okoliš, nosivost prostora i granice prihvatljivih promjena (en. EIA – Environmental Impact Assessment, CC – Carrying Capacity, LAC – Limits of Acceptable Change).

Istraživanja u oblasti turizma i rekreacija u šumama. Kao što se spominje u prethodnom tekstu, postoji dosta nepoznanica u pogledu na mogućnosti i korištenje šuma u svrhu rekreacije i turizma, njihovih utjecaja i koristi. Naučno-istraživački rad u području rekreativnih aspekata šume intenziviran je u posljednjih nekoliko decenija. Do sada su istraživanja u Evropi uglavnom provedena u visoko urbaniziranim zemljama. Kako bi se prikupilo sveobuhvatno i primjenjivo znanje o rekreaciji u evropskim šumama javila se potreba za naučnim istraživanjem koje poštuje panevropske aspekte šumskih funkcija i uvažava lokalne razlike između evropskih zemalja. Jedna od inicijativa EU je COST Action 33 (2003 – 2008) u okviru koje se pokušalo odgovoriti na neke od izazova korištenja šuma u svrhu rekreacije i turizma. Od istraživanja se očekuje da pruži odgovore o ekonomskim vrijednostima različitih koristi koje su zasnovane na rekreaciji i turizmu, osigurati o intenzitetu rekreacije i obrascima ponašanja posjetilaca, njihovim karakteristikama i zahtjevima i omogućiti prilagođavanje trenutnog upravljanja šumskim resursima ovim potrebama. U BiH i FBiH urađeno je jako malo istraživanja na ovu temu. Postojeća istraživanja u FBiH su, u većini slučajeva, neovisni i izolirani pokušaji pripadnika akademske zajednice, studenata i stručnjaka šumarske prakse da približe ovu tematiku zainteresiranim akterima i javnosti, te da daju uvod za nadolazeće trendove povećanja potrebe društva za rekreacijom i turizmu u prirodi. Rezultati ovakvih istraživanja će biti iskorišteni kao podloga za definiranje trenutnog stanja i identificiranje problema za oblast turizam i rekreacija u ovoj studiji. Međutim, dosada nije proveden nijedan ozbiljan i sveobuhvatan projekt istraživanja mogućnosti, planiranja i implementacije aktivnosti koji se tiču unapređenja stanja i razumijevanja ove tematike u FBiH. Provođenjem šumarskog programa u FBiH očekuje se znatno poboljšanje tretmana ove oblasti u šumarstvu.

5. Turizam i rekreacija u šumama u FBiH

Urbanizacijom društva i koncentriranjem velikog broja ljudi na manje površine javlja se i izražena potreba za rekreacijom u prirodi. Gradski parkovi, namijenjeni zadovoljavanju rekreacijskih potreba urbanog stanovništva, su prostorno ograničeni i obično nedovoljnog kapaciteta da bi zadovoljile te potrebe. Osim toga, ljudi uz šumu asociraju i neke specifične karakteristike kao što su prostranstvo, inspirativnost, divljina, mogućnost osamljivanja i meditacije i sl. koje drugačija okolina ne može pružiti. Većina BiH populacije ima nisku platežnu moć, te najprihvatljiviji (najjeftiniji i najpristupačniji) način zadovoljavanja rekreativnih potreba predstavlja odlazak u šumu. Ratna dešavanja su pokrenula migracione procese na relaciji selo-grad što je dovelo do prenaseljavanja gradskih područja. “Nova“, urbana populacija, stiješnjena u okruženje sa limitiranim prirodnim područjima, a ima izražene potrebe za rekreacijom, što šume u blizini gradova opredjeljuje kao potencijalna rekreacijska područja. Realno je očekivati da će povećanje životnog standarda i ekonomski razvoj uticati na povećanje kvantitativnih i kvalitativnih potražnji za rekreacijom u šumi. U tom smislu, bitno je uočiti postojanje značajnih regionalnih razlika. Za razliku od urbanih područja, u kojima šuma ima izraženu rekreativnu funkciju, u naseljenim ruralnim područjima lokalna privreda značajno zavisi od šumarstva i drvne industrije, te ova grana privrede predstavlja osnovni, nerijetko i jedini izvor prihoda za lokalno stanovništvo.

Svaka rekreativna aktivnost u prirodi zahtijeva ispunjavanje određenih preduvjeta, kao što atraktivnost, pogodna klima, ugodnost, postojanje dovoljno prostora i sl. Generalno šume mogu ispuniti većinu ovih zahtjeva. Na pogodnost šuma za rekreaciju utiču i drugi faktori npr. pristupačnost i prohodnost šuma, tip vlasništva i način gazdovanja šumskim resursima.

5.1. Zakonske pretpostavke

Turizam i rekreacija u šumama prema šumarskoj, okolišnoj i legislativi o lovu. Ova legislativa u manjoj ili većoj mjeri tretira pitanja vezana za šumsku rekreaciju. Budući da je zakonom omogućena sloboda javnog pristupa šumama u svrhu rekreacije bez obzira na vlasništvo, može se zaključiti da u tom smislu ne postoje značajna ograničenja za rekreaciju. Zakon o šumama FBiH propisuje da bez obzira na vlasništvo, svi građani imaju pravo kretanja šumom ili šumskim zemljištem u svrhu rekreacije. U vezi sa tim, šumarska poduzeća ili vlasnici šume nisu obavezni poduzeti specijalne mjere predostrožnosti prema posjetiocima šuma i ne smatraju se odgovornim za bilo kakve štete ili povrede koje pretrpe takve osobe, osim ako su bile namjerno nanesene ili izazvane nehatom. Bez odobrenja od strane šumarskih poduzeća ili vlasnika šume, posjetioci ne smiju poduzimati aktivnosti kao što su logorovanje u šumi, sakupljanje sekundarnih šumskih proizvoda težih od 1kg ili ulazak u pošumljena područja i šumske rasadnike. Šumarska legislativa se temelji na potrajnosti šuma i svih njenih funkcija među kojima nabraja i rekreacijsku no ipak je najčešće smješta u kontekst zaštićenih šuma posebne namjene.

Entitetskim zakonima o šumama u BiH predviđena je mogućnost proglašavanja šuma sa posebnom namjenom u koje, između ostalog spadaju šume namijenjene za izletišta, odmor, opće obrazovanje, rekreaciju i turizam. Osim toga, u Zakonu o zaštiti prirode je navedeno da se određena zaštićena područja ustanovljavaju i u svrhu rekreacije (Službene novine FBiH, 2003).

Ostali zakonski propisi relevantni za oblast turizam i rekreacija u šumama. Osim gore navedenih zakonskih pretpostavki šumarskog, okolišnog i zakona o lovu, lista ispod je nadopunjena i stalnim zakonskim aktima koji se mogu indirektno ticati rekreacije i turizma. Neki od spomenutih zakona su preuzete od SRBiH, a lista sadrži i najrelevantnije akte entiteta Republike Srpske:

1. Zakon o zaštiti okoliša (*Službeni list*, NRBiH, 45/61);
2. Zakon o zaštiti okoliša (*Službeni list*, SRBiH, 4/65);
3. Zakon o prostornom uređenju u BiH (*Službeni list*, SRBiH, 13/74);
4. Zakon o zaštiti i korištenju kulturno-povijesne i prirodne baštine u BiH (*Službeni list*, SRBiH 3/78);
5. Zakon o zaštiti okoliša (*Službene novine*, FBiH, broj 33/03);
6. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o lovstvu (*Službene novine*, FBiH broj 8/10);
7. Nacrt zakona o šumama (s Obrazloženjem);
8. Zakon o lovstvu (*Službene novine*, FBiH, broj: 4/06);
9. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o lovstvu (*Sl. novine*, FBiH br.8/10);
10. Odluka o uvjetima i načinu izdavanja šumskoga zemljišta u državnom vlasništvu u zakup i uspostavi služnosti (*Službene novine*, FBiH, broj: 59/10);
11. Pravilnik o uvjetima pristupa zaštićenom području (*Službene novine FbiH*, br.33/03);
12. Odluka o osnivanju nacionalnog parka Una (*Službene novine FBiH*, br.44/08);
13. Zakon o Nacionalnom parku Una (*Službene novine FBiH*, br.59/10);
14. Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti („*Službene novine FBiH*“ broj: 32/09);
15. Zakon o turističkoj djelatnosti („*Službene novine FBiH*“, broj: 32/09);
16. Zakon o koncesijama FBiH (*Službene novine FBiH*, broj: 40/02, 61/06);
17. Zakon o nacionalnim parkovima (*Službeni glasnik Republike Srpske*, 23. 9/96);
18. Amandman o izmjenama i dopunama zakona o nacionalnim parkovima, 8/2005 u RS-u;
19. Zakon o zaštiti okoliša (Republika Srpska 2002).

Zakon o zaštiti prirode FBiH (Službene novine FBiH, broj 33/03). Zakon o zaštiti prirode uređuje pitanja iz oblasti zaštite i očuvanja prirode u najširem smislu. Zakonom o zaštiti prirode FBiH uspostavljen je novi koncept zaštite prirode u skladu s Konvencijom

Ujedinjenih naroda o biološkoj raznolikosti i drugim međunarodnim propisima, tj. uređuje se očuvanje biološke raznolikosti kroz zaštitu i očuvanje prirodnih staništa i divljih biljnih i životinjskih vrsta.

Osim tradicionalne metode zaštite prirode uspostavljanjem zaštićenih područja, zaštita prirode proširuje se na cjelokupnu biološku i pejzažnu raznolikost, uključujući zaštitu staništa¹. Zaštita staništa predstavlja ujedno i preduvjet za zaštitu biljnih i životinjskih vrsta koje obitavaju u tim staništima. Cilj zaštite staništa, koji je za područje Evrope naročito razrađen EU direktivom o zaštiti prirodnih staništa i divlje faune i flore iz 1992. godine (Direktiva o staništima), jeste dugoročno očuvati staništa važna za zaštitu prirode u Evropi (ugroženi rijetki stanišni tipovi na evropskom nivou) u tzv. *povoljnom stanju*. Zaštita staništa Bosne i Hercegovine određena je Konvencijom o biološkoj raznolikosti (1992), Sveuropskom strategijom očuvanja biološke i pejzažne raznolikosti (1995), te Nacionalnom strategijom i akcionim planom zaštite biološke i pejzažne raznolikosti BiH (NBSAP BiH 2008 – 2015).

Osnovni cilj donošenja Zakona o zaštiti prirode je određivanje uvjeta i načina obnove, zaštite i održivog razvoja pejzaža, prirodnih područja, biljaka, životinja i njihovih staništa, minerala i fosila, i drugih komponenti prirode, nadležnosti tijela koje vrše poslove zaštite prirode, opće i posebne mjere za zaštitu prirode, informacijski sistem, finansiranje zaštite prirode, nadzor itd.

Zakon o zaštiti prirode FBiH podrazumijeva četiri (4) vida zaštićenih područja:

1. Zaštićeno područje prirode (Ia, Ib i IV kategorija IUCN-a);
2. Nacionalni park (II kategorija IUCN-a);
3. Spomenik prirode (III kategorija IUCN-a);
4. Zaštićeni krajolik (V kategorija IUCN-a).

Prva i druga kategorija zaštićenih područja su u nadležnosti federalnih vlasti, dok su treća i četvrta u nadležnosti kantona na čijem području se nalaze.

Osnovna pitanja koja se uređuju Zakonom o zaštiti prirode jesu kako slijedi:

- uspostavljanje sistema zaštite prirode koji je kompatibilan evropskim zakonima, standardima i praksi;
- utvrđivanje sistema zaštite prirodnih vrijednosti, koji uključuje ne samo posebno zaštićene prirodne vrijednosti, već zaštitu cjelokupne biološke raznolikosti i raznolikosti krajolika;
- uspostavljanje temelja za održivo korištenje prirodnih dobara;
- uspostavljanje među - entitetske i međunarodne suradnje;
- uspostavljanje *Crvene liste* staništa i vrsta;
- zaštita stanišnih tipova i ekoloških sistema;
- uspostava ekološke mreže;
- unos novih i nestalih vrsta;
- proglašavanje zaštićenih prirodnih vrijednosti;
- vođenje registra zaštićenih prirodnih vrijednosti;

¹ *Stanište* je područje koje se razlikuje po geografskim, abiotičkim i biotičkim karakteristikama, koje sadrži odgovarajuće uslove za život određenog organizma, njegove populacije ili zajednica organizama unutar prirodnog sistema gdje postoje svi okolinski uslovi, neophodni za njihov opstanak i razvoj.

- uključivanje u evropski program zaštićenih područja – NATURA 2000;
- upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima (zaštićenim prirodnim područjima, nacionalnim parkovima, spomenicima prirode, zaštićenim pejzažima);
- aktivnosti i njihova dejstva na zaštićenom području; planiranje i organizacija zaštite prirode - strategija zaštite prirode;
- informiranje javnosti o stanju o zaštiti prirode i sudjelovanje javnosti u odlučivanju;
- uspostava i vođenje informativnog sistema zaštite prirode.

Zakon o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou FBiH (Službene novine FBiH, broj 2/06). Ovim Zakonom uređuje se planiranje korištenja zemljišta na nivou Federacije Bosne i Hercegovine kroz izradu i donošenje planskih dokumenata i njihovo provođenje, vrsta i sadržaj planskih dokumenata, korištenje zemljišta na nivou Federacije, nadzor nad provođenjem planskih dokumenata od značaja za Federaciju, nadzor nad provođenjem ovog Zakona, kao i kazne za pravna i fizička lica. Planiranjem se, u smislu ovog Zakona, smatra plansko upravljanje, korištenje zemljišta i zaštita prostora Federacije kao osobito vrijednog i ograničenog dobra.

Planiranje na svim nivoima vlasti u Federaciji mora biti usklađeno sa posebnim propisima iz oblasti zaštite okoliša, kulturno–historijskog, graditeljskog i prirodnog naslijeđa, tla, zraka, šuma, voda, zdravlja, kao i zaštite energetske, rudarske i industrijske objekata, infrastrukturnih objekata i objekata veze, te zaštite sportskih, turističkih, namjenskih i sigurnosnih objekata i njihove infrastrukture.

Prema ovom Zakonu planiranje prostora zasniva se na načelima:

1. zaštite prostora u skladu sa principima održivog razvoja;
2. zaštite integralnih vrijednosti prostora i zaštite i unapređenja stanja okoliša;
3. usuglašenosti interesa korisnika prostora i prioriteta djelovanja od značaja za Federaciju;
4. usaglašenosti planskih dokumenata kantona sa planskim dokumentima Federacije i planskih dokumenata kantona međusobno;
5. usaglašenosti planskih dokumenata Federacije i Republike Srpske;
6. usaglašenosti planskih dokumenata Bosne i Hercegovine sa planskim dokumentima susjednih država;
7. javnosti i slobodnog pristupa podacima i dokumentima značajnim za planiranje u skladu sa ovim Zakonom i posebnim propisima;
8. uspostavljanja sistema informacija o prostoru iz nadležnosti Federacije u svrhu planiranja, korištenja zemljišta i zaštite prostora Federacije.

Uz uvažavanje prirodnih, kulturno-historijskih i pejzažnih vrijednosti prostorni plan kantona utvrđuje osnovna načela planskog uređenja prostora, ciljeve prostornog razvoja, zaštitu, korištenje i namjenu zemljišta a naročito:

1. osnovnu namjenu zemljišta (poljoprivredno, šumsko, građevinsko zemljište, vodne i druge površine);
2. sistem naselja i urbana područja;

3. građevine i koridore, magistralne i druge infrastrukture od značaja za Federaciju i kanton sa zaštitnim infrastrukturnim pojasevima (vodoprivredna, saobraćajna, energetska, telekomunikacijska i druga infrastruktura);
4. drugu infrastrukturu od značaja za Federaciju i kanton (zdravstvo, obrazovanje, nauka, kultura, sport, uprava, turizam, bankarstvo, usluge, snabdijevanje i sl.);
5. mjere zaštite okoliša sa razmještajem građevina i postrojenja koja mogu značajnije ugroziti okoliš;
6. zaštitu graditeljskog i prirodnog naslijeđa;
7. mjere zaštite od prirodnih i ljudskim djelovanjem izazvanih nepogoda i katastrofa i ratnih djelovanja;
8. način i obim iskorištavanja mineralnih sirovina;
9. obaveze u pogledu detaljnijeg planiranja uređenja manjih prostornih cjelina unutar kantona.

Zakon o turističkoj djelatnosti (Službene novine FBiH, broj: 32/09). Ovim Zakonom uređuje se obavljanje turističke djelatnosti, vrste usluga u toj djelatnosti, uvjeti i način obavljanja poslova, subjekti koji se mogu baviti tom djelatnošću i uvjeti za obavljanje turističke djelatnosti. Zakonom su jasno definirane obaveze pravnih i fizičkih lica koja obavljaju turističku djelatnost, kao i usluge i vrste putničkih agencija, te definirani uvjeti koje je potrebno ispuniti da bi se obavljala funkcija turističkog vodiča, animatora, pratitelja ili zastupnika. Opisane su i turističke usluge u nautičkom, seoskom i drugim oblicima turizma.

Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti (Službene novine FBiH, broj: 32/09). Ovim Zakonom uređuju se uvjeti za obavljanje ugostiteljske djelatnosti, osnivanje i prestanak rada ugostiteljske radnje, poslovni prostor, razvrstavanje i kategorizacija ugostiteljskih objekata, ugostiteljske usluge u kućanstvu, seoskom kućanstvu i na plovnom objektu. Ugostiteljska djelatnost u smislu ovoga Zakona je pripremanje hrane i pružanje usluga prehrane, pripremanje i posluživanje pića i napitaka i pružanje usluga smještaja. Zakonom su definirani slijedeće vrste ugostiteljskih objekata: smještajni objekti, ugostiteljski objekti i catering objekti.

Zakon o koncesijama FBiH (Službene novine FBiH, broj: 40/02, 61/06). Izdavanje koncesija uređuje se u skladu sa Zakonom o koncesijama FBiH. Odredbe ovog Zakona odnose se prije svega na: predmet, način i uvjete pod kojima se domaćim i stranim pravnim licima mogu dodjeljivati koncesije u oblastima koje su u isključivoj nadležnosti FBiH, nadležnost za dodjelu koncesija, osnivanje Komisije za koncesije Federacije, tenderski postupak, sadržaj ugovora o koncesiji, prestanak ugovora o koncesiji, prava i obaveze koncesionara, rješavanje sporova i druga pitanja od značaja za dodjelu koncesija na teritoriju Federacije. Predmet koncesije, između ostalog, su: korištenje poljoprivrednog zemljišta, hoteli i ostali turistički objekti i prostori i objekti prirodnog i graditeljskog naslijeđa. Zakon o koncesijama i mogući predmeti koncesija i javno-privatnog partnerstva su vrlo bitni s aspekta korištenja postojećih resursa i osiguranja neophodnih i trajnih sredstava za unapređenje zaštite i izgradnju osnovne infrastrukture.

5.2. Usklađenost domaće legislative iz sektora šumarstva i zaštite prirode sa strateškim dokumentima u FBiH koji se odnose na turizam

Vlada FBiH je krajem 2010. godine usvojila Strategiju razvoja turizma Federacije BiH. Riječ je o važnom dokumentu koji ima za cilj reafirmaciju i repozicioniranje turističke destinacije FBiH (Ekapija, 2010). Strategija se sastoji od devet poglavlja, u kojima se iznose teoretske tačke u određivanju turističke destinacije FBiH, revizija trendova na svjetskom turističkom tržištu, opisuju dostupni turistički razvojni faktori, nabrajaju karakteristike turističkog sistema Federacije, te istražuju karakteristike turističke ponude u kantonima, vizije i ciljevi. Ovaj dokument uključuje implementacijski plan i monitoring njegove realizacije. Cilj implementacijskog plana je raspoloživost svih subjekata uključenih u turistički sistem Federacije BiH, te jednostavan i praktičan model za daljnje razvojne aktivnosti. Namjera Strategije, između ostalog, je i da doprinese integriranju turizma BiH, te povezivanju sa susjednim regijama i destinacijama izvan granica BiH, posebno u kontekstu procesa pridruživanja Evropskoj Uniji. Strategija računa sa postojećim komparativnim prednostima koje je potrebno iskoristiti kako bi FBiH postala prepoznatljiva i konkurentna destinacija. Iz toga razloga, Strategija nedvosmisleno upućuje na scenarij restrukturiranja i dijelom ubrzanog razvoja s utemeljenjem na integrirano upravljanje kvalitetom.

Osim spomenute Strategije, u zadnjih nekoliko godina (od 2007. do danas), u FBiH, se intenzivno radi na pripremi različite planske dokumentacije za razvoj turizma na kantonalnim i općinskim nivoima. To su prije svega kantonalne strategije i master planovi razvoja turizma i općinski master planovi razvoja turizma.

Velika većina postojećih planskih i strateških dokumenata iz oblasti turizma tretira turizam baziran na prirodnim vrijednostima, eko - turizam, agro i seoski turizam kao jedne od osnovnih potencijala za razvoj turizma u FBiH. Master plan razvoja turizma za Nacionalni Park „Una“ (2008) također predviđa razvoj turizma baziranog na prirodnim i kulturnim vrijednostima područja. Dodatno, u toku je izrada studije izvodljivosti za proglašenje nacionalnih parkova Prenj i Čvrstica i Čabulja, koji osim zaštite područja predviđaju funkciju rekreacije i razvoja turizma. Usvajanje i implementacija ovih dokumenata predstavljat će dodatni pritisak na šumske resurse u smislu potražnje i korištenja za rekreaciju i razvoj turizma.

Nije utvrđeno odstupanje strateških dokumenata razvoja turizma na području FBiH u pogledu na propise date šumarskom ili okolišnom legislativom jer su isti izrađeni uz poštivanje postojećih zakonskih propisa koji tretiraju ovu tematiku, a dodatno nisu navođene detaljne preporuke u pogledu korištenja šumskih resursa koje bi mogli biti u koliziji sa legislativom. Također, postojeći zakonski propisi koji reguliraju tematiku rekreacije i turizma u šumama (osim u određenoj mjeri u zaštićenim područjima koja uključuju i šumske ekosisteme), osim bazičnih pretpostavki da dozvoljavaju obavljanje ovakvih aktivnosti, ne sadrže posebne ograničenja i smjernice. Postojeća ograničenja za turizam i rekreaciju i razvoj ekonomske djelatnosti koje se vežu sa ovu oblast se u većoj mjeri odnose na opće probleme privrednog sektora u FBiH, npr. kompleksnost administrativne strukture,

prekomplikovanost administrativnih procedura i nedostatak afirmativnih mjera za razvoj privatnog sektora i sl.

5.3. Interesne grupe u turizmu i rekreaciji u šumama

Uključivanje interesnih skupina u cjelokupan proces izrade planova i kasnije implementacije od iznimne je važnosti za uspjeh. Upoznavanje sa zahtjevima različitih skupina, omogućit će da se konflikti interesi usklade na način da se ostvari najveća moguća društvena korist i podrška definiranim ciljevima. U početnoj fazi izvršena je je identifikacija sljedećih skupina:

Interesne grupe – pojedinci ili institucije koje mogu, direktno ili indirektno, pozitivno ili negativno utjecati ili biti pogođeni utjecajem samog projekta.

Korisnici - svi oni koji će imati, na bilo koji način, određene koristi od implementacije projekta. Razlika se može napraviti između:

- Ciljane grupe - grupe ili pojedinci koji će na direktan način ostvariti koristi
- Krajnji korisnici – grupe ili pojedinci koji će ostvariti dugoročnu korist i to na nivou društva ili sektora.

Partneri projekta – oni koji će implementirati projekt, to mogu biti pojedinci ili grupe koje su također i ciljane grupe ili krajnji dobitnici.

Analiza interesnih skupina treba da rezultira definiranjem stupnja prihvatanja ili protivljenja identificiranih interesnih skupina, odnosno treba da stvori osnovu za usklađivanje konfliktih interesa. Sam proces identifikacije interesnih skupina je izvršen, te u okviru ovog dokumenta navedena je okvirna lista onih koji se trebaju uključiti u tematiku turizma i rekreacije u šumama. Metode za analizu identificiranih interesnih grupa, odnosno za društveno-ekonomsku analizu, koje se mogu koristiti su: matrica za analizu interesnih grupa, SWOT analiza, *Venn - dijagram* i *Spider dijagram*. Efikasnom upotrebom metoda uključivanja interesnih grupa omogućiti će da se interesi zainteresiranih skupina najprije razumiju, a zatim i adekvatno prezentiraju.

Matrica za analizu interesnih grupa. Nakon što su identificirane interesne grupe mogu se dalje razmatrati njihovi mogući ekonomski i sektorski interesi vezani za predmetnu oblast. Da bi se dobile konzistentne informacije o uključivanju interesnih grupa u planiranje i implementaciju aktivnosti, neophodno je procijeniti njihov utjecaj i važnost za predmetnu oblast. Utjecaj podrazumijeva moć/snagu koju određena interesna grupa ima nad aktivnostima, a koja može biti korištena u procesu donošenja odluka ili za olakšavanje implementacije projekta. Ova vrsta utjecaja može biti bazirana na političkoj ili ekonomskoj moći interesne grupe. Važnost se odnosi na stupanj zavisnosti dostizanja ciljeva o aktivnom angažiranju određene interesne grupe. Neke interesne grupe mogu imati veliku važnost, no međutim imaju mali utjecaj na projektne aktivnosti. Za ove interesne grupe potrebno je uložiti posebne napore kako bi se osposobile za aktivno učešće, što bi osiguralo ispunjenje njihovih osnovnih potreba vezanih za predmetnu oblast.

Identificirane grupe su prikazane u tabeli 1, dok su iste analizirane kroz matricu prikazanoj u tabeli 2:

Tabela 1. Interesne grupe u turizmu i rekreaciji vezanih za šumske resurse

Javne organizacije i ustanove	Vlada Federacije BiH
	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva
	Federalno ministarstvo okoliša i turizma
	Federalno ministarstvo obrazovanja nauke
	Federalno ministarstvo prostornog planiranja
	Federalno ministarstvo kulture i sporta
	Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta
	Kantonalna ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva
	Kantonalna ministarstva okoliša i turizma
	Kantonalna ministarstva obrazovanja, kulture i sporta
	Kantonalna ministarstva privrede
	Kantonalna šumarska poduzeća
	Upravitelji zaštićenih područja
	Organi lokalne samouprave
Nevladin sektor i predstavnici civilnog društva	Naučne i obrazovne ustanove
	Turističke zajednice
	Udruženja potrošača
	Strukovna udruženja
	Udruženja lovaca i ribolovaca
	Planinarska udruženja
	Udruženja sportista i rekreativaca
	Okolišne nevladine organizacije
Predstavnici privrednog i privatnog sektora	Privredne komore
	Lokalni poduzetnici
	Udruženja turističkih i ugostiteljskih djelatnika
Međunarodne institucije	Međunarodne institucije (EU, EC itd.)
	Međunarodni donatori
	Međunarodne nevladine organizacije
Krajnji korisnici	Posjetitelji i turisti
	Stanovništvo i lokalne zajednice

Tabela 2. Matrica važnosti, utjecaja i načina učešća interesnih grupa u programima i projektima rekreacije i turizma

Interesna grupa (IG)	Važnost IG za uspješnost	Utjecaj IG	Učešće u provedbi
Federalni i kantonalni organi vlasti ▪ Vlada Federacije BiH ▪ Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva ▪ Federalno ministarstvo okoliša i turizma ▪ Federalno ministarstvo obrazovanja nauke ▪ Federalno ministarstvo prostornog planiranja ▪ Federalno ministarstvo kulture i sporta ▪ Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta ▪ Kantonalna ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva ▪ Kantonalna ministarstva okoliša i turizma ▪ Kantonalna ministarstva obrazovanja, kulture i sporta ▪ Kantonalna ministarstva privrede	Izuzetna važnost	Izuzetan utjecaj	Upravljanje/ donatori- financijeri
Javna poduzeća ▪ Kantonalna šumarska poduzeća ▪ Upravitelji zaštićenih područja	Velika važnost	Umjereni utjecaj	Korisnici/ partneri/ implementatori
Lokalni organi vlasti ▪ Općine	Velika važnost	Umjereni utjecaj	Partneri/ implementatori
Predstavnicima privrednog i privatnog sektora ▪ Privredne komore ▪ Lokalni poduzetnici ▪ Udruženja turističkih i ugostiteljskih djelatnika	Velika važnost	Mali utjecaj	Korisnici/ partneri/ implementatori
Nevladin sektor i predstavnici civilnog društva ▪ Udruženja potrošača ▪ Strukovna udruženja ▪ Udruženja lovaca i ribolovaca ▪ Planinarska udruženja ▪ Udruženja sportista i rekreativaca ▪ Okolišne nevladine organizacije	Velika važnost	Veliki utjecaj	Upravljanje/ implementatori

Naučne i obrazovne institucije ▪ Univerziteti ▪ Instituti	Velika važnost	Umjeren utjecaj	Konsultacije
Turističke asocijacije ▪ Turističke zajednice ▪ Turistički operateri	Velika važnost	Umjeren utjecaj	Konsultacije/ partneri
Potencijalni Investitori	Velika važnost	Umjeren utjecaj	Investitori
Međunarodne organizacije ▪ Međunarodne institucije (EU, EC itd.) ▪ Međunarodni donatori ▪ Međunarodne nevladine organizacije	Velika važnost	Veliki utjecaj	Partneri/ financijeri
Krajnji korisnici ▪ Posjetitelji i turisti ▪ Stanovništvo i lokalne zajednice	Izuzetna važnost	Mali utjecaj	Korisnici

5.4. Trenutna situacija u pogledu na potencijale i kapacitete za turizam i rekreaciju

U poređenju sa ostalim funkcijama šuma, može se ocijeniti da rekreacijska funkcija još uvijek nije izražena u BiH, mada postoje ogromni potencijali za razvoj rekreacije i turizma u šumama, koji se ogledaju u postojećim prirodnim vrijednostima i rastućim zahtjevima društva za rekreacijom u prirodnim područjima.

Planiranje gazdovanja šumskim resursima u odnosu na turizam i rekreaciju. S obzirom da državne šume primarno imaju ulogu održivog zadovoljavanja mnogostrukih potreba društva, ciljevi gazdovanja trebaju biti prilagođeni tim potrebama. Trenutno stanje ukazuje da se u planiranju gazdovanja šumskim resursima u FBiH, šumskoj rekreaciji ne posvećuje dovoljna pažnja. Zakonom propisana metodika izrade šumskoprivrednih osnova, orijentirana prvenstveno na eksploataciju drvne mase, ne obuhvata aspekt planiranja šumske rekreacije. Da bi se potencijali šumskih resursa racionalno koristili i osigurale optimalne koristi za društvo, planiranje gazdovanja šumskim resursima treba biti zasnovano na principima multifunkcionalnog šumarstva uz učešće svih zainteresiranih strana u tom procesu. Ovakav pristup bi minimizirao pojavu sve češćih konflikata, kako između različitih pristupa planiranju gazdovanja šumskim resursima, tako i između različitih interesnih grupa.

Iako ocjena odnosa društva a posebno šumarske struke prema šumskoj rekreaciji u BiH nije zadovoljavajuća, određene pozitivne primjere ne treba zanemariti. Oni se prije svega odnose na slučajeve prepoznavanja značaja i potencijala šumske rekreacije od strane pojedinih poslovnih sistema šumarstva, što se ogleda u uključenju rekreativnih funkcija šume u proces planiranja i upravljanja šumskim resursima.

Planiranje i gazdovanje šumama u svrhu osiguranja rekreacijske funkcije šuma ne spada u bazična znanja i vještine šumarskih stručnjaka u FBiH. Formalno obrazovanje

šumarskih stručnjaka a samim tim i provođenje aktivnosti gazdovanja u smislu favoriziranja šumske rekreacije nisu na zadovoljavajućem nivou. To se podjednako odnosi na sve šume, bez obzira na tip vlasništva, iako su po ovom pitanju šumarska poduzeća u izvjesnoj prednosti u odnosu na privatne šumovlasnike. Dok privatni šumovlasnici u upravljanju svojim šumama po pravilu ne uzimaju u obzir rekreativne funkcije šuma, u pojedinim šumarskim poduzećima se javljaju naznake razmišljanja u ovom pravcu. Međutim, sa sigurnošću se može tvrditi da je u procesu planiranja gazdovanja šumskim resursima i izradi planova gazdovanja još uvijek izražen princip dominacije tehničkog autoriteta, a da se multifunkcionalnom gazdovanju šumskim resursima (čiji je šumska rekreacija neodvojivi dio) ne pridaje dovoljno značaja.

Konflikti u rekreaciji i turizmu zasnovanom na korištenju šumskih resursa.

Generalno se može reći da postoje različite vrste konflikata vezanih za šumsku rekreaciju. U tabeli 3. petostupanjskom je skalom ocijenjen intenzitet različitih tipova konflikata po pitanju šumske rekreacije u FBiH. Najintenzivniji konflikti se javljaju između rekreativnih i ostalih interesnih grupa, kao i između samih rekreativnih grupa. Ovi konflikti su uzrokovani čestim ometanjima aktivnosti jedne rekreativne grupe, aktivnostima druge grupe (npr. skijaši nasuprot šetača). Prevelika ekspanzija određenih rekreativnih aktivnosti podrazumijeva ometanje aktivnosti drugih interesnih grupa (npr. aktivnosti raftinga nasuprot aktivnosti ribolova). Ovakvo stanje je najčešće uzrokovano nepostojanjem koncepta učeničkog pristupa u planiranju korištenja prirodnih resursa.

Tabela 3. Intenzitet konflikata vezanih za šumsku rekreaciju u BiH (Preuzeto iz: Avdibegović et al, 2006)

Konflikti vezani za šumsku rekreaciju	Ocjena (1 = slab intenzitet...5 = jak intenzitet)
Konflikti između različitih rekreativnih grupa	4
Konflikti prouzrokovani prevelikom posjetom šumskim područjima	3
Konflikti prouzrokovani različitom upotrebom (namjenom) šuma	2
Konflikti između rekreacijskih i ostalih interesnih grupa	4
Konflikti između rekreacije i zaštite prirode	3

Osnovna infrastruktura, koja uglavnom podrazumijeva šumske puteve i staze, je neophodna za rekreaciju. Prisutnost osnovne šumske rekreacijske infrastrukture u pojedinim područjima je ocijenjena na sljedeći način: urbana područja – 2, ruralna područja – 3, udaljena područja – 4 (1 = odlična...5 = nezadovoljavajuća). Šuma je pogodnija za rekreaciju ako postoji dodatna infrastruktura. Česte kritike posjetilaca šumama u razvijenim evropskim zemljama, u smislu prenatrpanosti šumskom rekreativnom infrastrukturom i mobilijarom, nisu izražene u BiH. U narednoj tabeli predstavljena je učestalost pojavljivanja dodatne infrastrukture u pojedinim područjima.

Tabela 4. Učestalost dodatne infrastrukture za šumsku rekreaciju u pojedinim područjima (Preuzeto iz: Avdibegović et al, 2006)

Infrastruktura	Urbana područja	Ruralna područja	Udaljena područja
		(1 = rijetko...3 = često)	
Kolibe	1	2	1
Ognjišta za loženje vatre	2	1	1
Klupe	3	1	1
Igrališta	3	2	1
Korpe za otpatke	3	1	1
Područja za piknik	2	2	1
Područja za kampiranje	2	1	1
Toaleti	1	1	1
Prirodne staze, sportske staze	2	2	1
Infrastruktura za edukaciju o okolišu	1	1	1
Kiosci	1	1	1

Kvaliteta infrastrukture je jako bitana za šumsku rekreaciju i turizam. Kvaliteta se ocjenjuje na osnovu prihvatljivog i originalnog dizajna, redovnog renoviranja, održavanja, provjeravanja sigurnosti i adaptacije tokom godina. Trenutna kvaliteta infrastrukture u urbanim, ruralnim i udaljenim područjima nije na zadovoljavajućem nivou. Glavni razlog za takvo stanje je nedostatak finansijskih sredstava za obnavljanje i održavanje infrastrukture. Također se u posljednjih par godina nakon osnivanja javnih ustanova za upravljanjem zaštićenih prostora puno radi na opremanju tih prostora različitim rekreacijskim i edukacionim elementima.

Stavovi, mišljenja i potrebe posjetilaca šumskih područja. Na osnovu prethodno izvršenih istraživanja od strane Avdibegović (2006) i Fazlić, prikupljeni su i analizirani podaci o stavovima, mišljenjima i potrebama posjetilaca u šumskim područjima, uključujući ocjenu stanja postojećih resursa i zadovoljstvo sa upraviteljima takvih područja (šumarskih poduzeća). Ispod navedeni podaci se odnose na posjetioce na području Kantona Sarajevo. Isti podaci se ne odnose na ostale kantone u FBiH, ali u ovom slučaju mogu poslužiti kao proksi situaciji i u drugim kantonima, sve dok se ne urade sveobuhvatna istraživanja na teritoriji FBiH.

Razlozi boravka u prirodi. Posebna pažnja posvećena je utvrđivanju razloga zbog kojih ispitanici obuhvaćeni istraživanjem odlaze u prirodu (šumu) i borave u njoj. Uslijed velike raznovrsnosti odgovora bilo neophodno izvršiti objedinjavanje utvrđenih asocijativnih pojmova. U tom smislu se pod objedinjenim odgovorima podrazumijeva nekoliko srodnih i najčešćih razloga odlaska u prirodu kako slijedi:

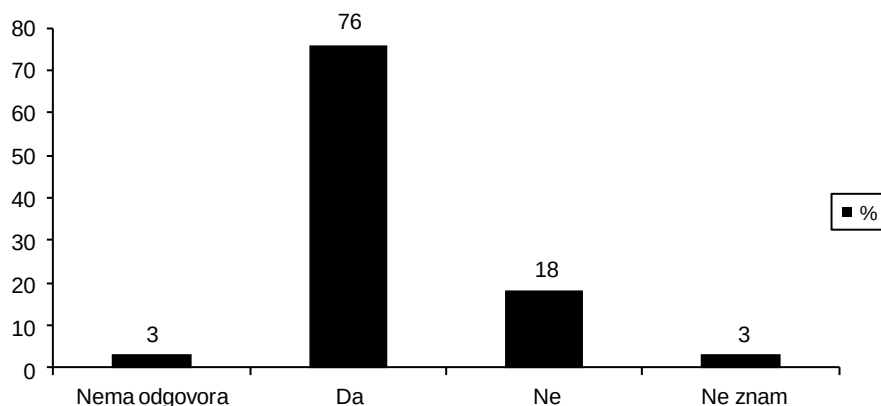
- 57% - relaksacija (lijep ugođaj, duševni mir i zadovoljstvo, prijatno vrijeme, sloboda, opuštanje, psihički odmor, aktivni odmor, odmor u najširem smislu i sl.)
- 22% - čist zrak (boravak na čistom zraku, bijeg od gradskog zagađenja i sl.)
- 20% - sport i rekreacija (amatersko bavljenje sportovima bez planinarenja i zimskih sportova: odbojka, biciklizam, trčanje i sl., kampovanje, održavanje kondicije i sl.)

- 19% - ručak u prirodi (ručak u prirodi, porodični ručak, roštilj, piknik i sl.)

Važnost pojedinih funkcija šume za posjetitelje. Na osnovu asocijativnih pojmova vezanih uz šumu, skoro 4/5 ispitanika obuhvaćenih istraživanjem smatra ekološku funkciju najvažnijom funkcijom šume. Druga po važnosti je sociološka (13%) a treća ekonomska (9%) funkcija šume. Nedvojbeno je da kod stanovništva u Kantonu Sarajevo u odnosu na šumske resurse prevladavaju zahtjevi ekološkog karaktera kao što su zaštita vode, zraka, zemljišta, flore i faune, reguliraju klime i sl..

Spremnost na plaćanje naknade za unapređenje funkcija šume. U širem kontekstu protuvrijednosti za unapređenje polivalentnih funkcija šume u Bosni i Hercegovini, podrazumijevaju se određene vrste poreza ili taksi kao što je npr. naknada Fondu za zaštitu vode koja se plaća prilikom registracije i osiguranja motornih vozila. Na grafikonu 21. je prikazana spremnost ispitanika obuhvaćenih istraživanjem da plate tzv. “zelenu taksu” za unapređenje funkcija šume.

Grafikon 1. Spremnost ispitanika obuhvaćenih istraživanjem da plate “zelenu taksu” za unapređenje funkcija šume

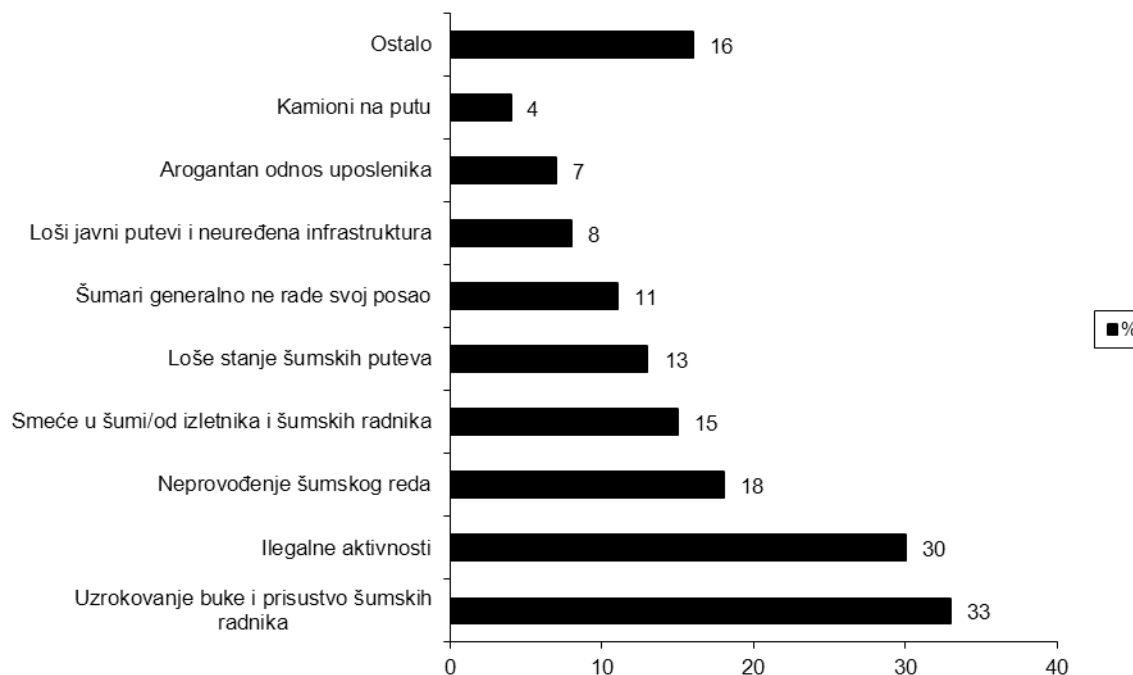

Većina ispitanika obuhvaćenih istraživanjem je spremna platiti “zelenu taksu” za unapređenje funkcija šume. Naravno, ovako visok procent pozitivnih odgovora je potrebno promatrati u kontekstu činjenice da u sličnim istraživanjima nije lako napraviti razliku između deklarativno izražene ekološke svijesti i spremnosti da se i zaista troškovno reagira u skladu sa tom svijesću.

Utjecaj rada šumarskih poduzeća na zadovoljstvo boravkom u prirodi. Od ispitanika koji su izrazili negativan stav prema radu šumarskih poduzeća tokom njihove posjete, traženo je da navedu razloge negativnog utjecaja aktivnosti šumarskih poduzeća na njihovo raspoloženje. Ispitanici su mogli navoditi više od jednog razloga – odgovora, koji su prikazani na grafikonu 2. Kao aktivnosti sa najizraženijim negativnim utjecajem na ispitanike identificirane su: prisustvo šumarskih radnika i prouzrokovanje buke (buka prouzrokovana radom šumarske mehanizacije, motornih pila i kamiona), nesprečavanje ilegalnih aktivnosti (bespravne sječe, krađa drveta i sl.) i neprovođenje “šumskog reda”

(ostavljanje drvnih otpadaka i trupaca pored puta i u šumi, nered u šumi poslije sječe i sl.).

Grafikon 2. Aktivnosti šumarskih poduzeća koje negativno utiču na raspoloženje ispitanika

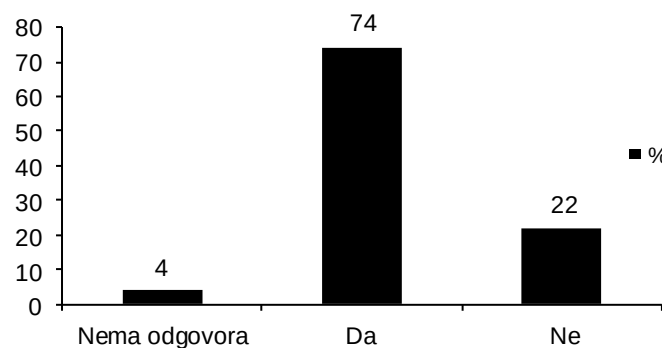
Može se zaključiti da kao razlozi nezadovoljstva ispitanika prednjače oni koji utiču na njihov estetski ugođaj ("neuređivanje" šume poslije sječe, ostavljanje drvnih otpadaka, panjeva i grana u šumi i pored puta, buka i sl.). Kad je u pitanju fenomen ilegalnih aktivnosti, najvjerojatnije se radi o posljedicama medijskih napisa o kriminalnim aktivnostima u sektoru šumarstva, jer je teško pretpostaviti da obični građani mogu jasno razlikovati nelegalne od legalnih šumarskih aktivnosti u području koje posjećuju. Ovdje se najvjerojatnije radi o generalnoj zabrinutosti ispitanika za stanje šumskih resursa i javno osuđivanje nelegalnih aktivnosti u šumarstvu. Do sličnih rezultata se došlo i u istraživanjima stavova posjetilaca šumskim područjima sa izraženim sociološko – rekreacijskim zahtjevima na području Kantona Sarajevo.

Najčešći razlog negativnog utjecaja šumarskih poduzeća na posjetioce odnosio se na neadekvatno gospodarenje šumom, konkretno na prekomjernu sječu šume bez odgovarajućih uzgojnih mjera (npr. pošumljavanje) što za posljedicu ima niz negativnih pojava kao što su poremećaji u vodosnabdijevanju, erozija zemljišta, promjena klime (pojava magle), loš estetski dojam, itd. Kao čest razlog negativnog utjecaja šumarskih poduzeća, posjetioци su navodili skladištenje trupaca i drvnih otpadaka pored puta, neprovođenje šumskog reda poslije sječe i prouzrokovanje buke tokom izvođenja šumarskih aktivnosti. Pored toga, posjetioци su ocijenili da šumarski stručnjaci dovoljno ne uvažavaju činjenicu da su i obični građani zainteresirani za različite aspekte šume i prirode, te ocjenjuju da se šumari prema šumi odnose kao da se ne radi o dobru od općeg

interesa. Po njihovom mišljenju, poslovni sistemi šumarstva ne poduzimaju dovoljno napora da zadovolje sve izraženije sociološke zahtjeve posjetilaca šumi kao što su rekreacija, turizam i odmor (Avdibegović 2006).

Prilagođavanje aktivnosti šumarskih poduzeća posjetima posjetilaca. Iako tek jedna trećina smatra da prisustvo i aktivnosti šumarskih poduzeća u području koje posjećuju utiče negativno na njihovo raspoloženje, tri četvrtine ispitanika obuhvaćenih istraživanjem, smatra da šumarska poduzeća trebaju prilagoditi svoje aktivnosti razlogu njihove posjete (grafikon 3.).

Grafikon 3. Distribucija odgovora na pitanje "Smatrate li da šumarska poduzeća trebaju prilagoditi svoje aktivnosti razlogu Vaše posjete"?

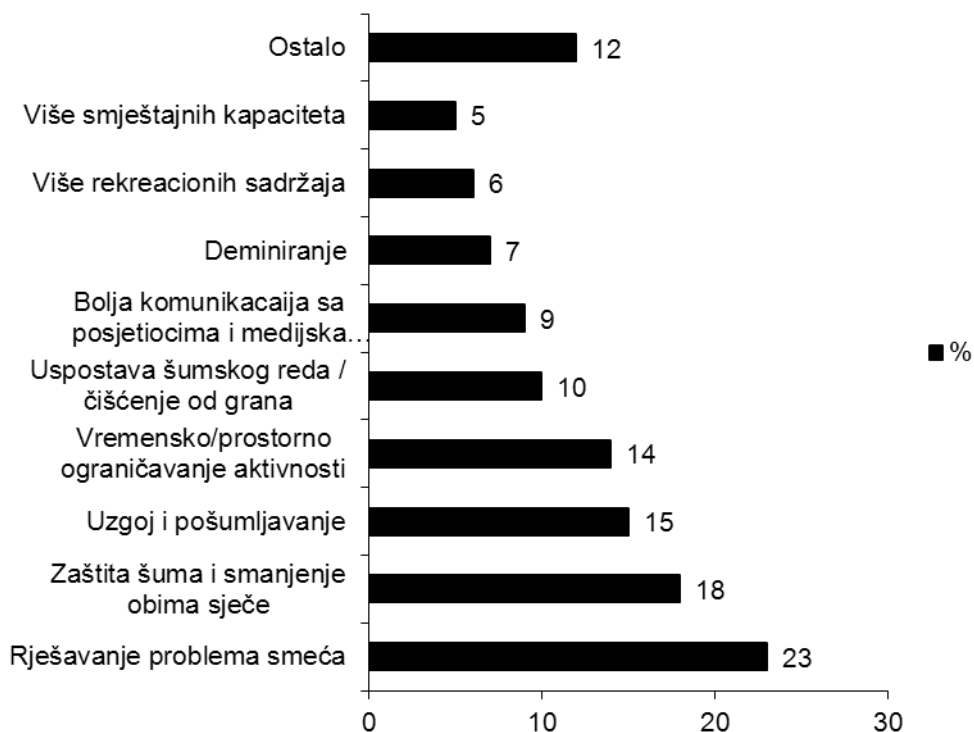

Ovako visok procent zahtjeva za prilagođavanjem ukazuje na realnu mogućnost pojave intersektorskih konflikta, ukoliko poslovni sistemi šumarstva, ali i javna šumarska administracija, u značajnoj mjeri ne promijene dosadašnji način planiranja i gospodarenja šumskim resursima. Imajući u vidu vrlo visok procent ispitanika koji su odgovorili da prisustvo i aktivnosti šumarskih poduzeća u području koje posjećuju ne utiče negativno na njihovo raspoloženje, može se zaključiti da i onaj dio posjetilaca koji nije kritički orijentiran prema utjecaju šumarskih poduzeća, smatra da se ista na neki način trebaju prilagoditi razlogu njihove posjete.

Iskazane potrebe za prilagođavanjem od strane posjetilaca. Na grafikonu 4. su prikazani stavovi ispitanika obuhvaćenih istraživanjem koji se odnose na aktivnosti koje bi šumarska poduzeća trebala poduzeti ukoliko se žele prilagoditi razlozima njihove posjete. Od zahtjeva za prilagođavanjem koji se tiču direktno šumarskog sektora, najzastupljeniji su oni koji se odnose na uzgajanje i zaštitu šuma. Ispitanici smatraju da šumarska poduzeća trebaju više voditi računa o ekološkim pitanjima i zaštiti prirode, odnosno da se gospodarenje treba unaprijediti na način da se smanji obim sječa, provode mjere uzgoja, zaštite i pošumljavanja. Ispitanici također smatraju da šumarska poduzeća trebaju organizirati svoje aktivnosti (sječa, privlačenje, izvoz i transport) na način da se iste vremenski i prostorno ne preklapaju sa periodom visoke frekvencije posjeta prirodi (vikendi, praznici i sl.) te bolje "održavati i uređivati" šumu poslije sječe (čišćenje puteva i staza od ostataka drveta i grana, uspostava šumskog reda, brz transport trupaca sa puta i stovarišta i sl.). Određeni procent ispitanika obuhvaćenih istraživanjem smatra da šumarska poduzeća trebaju unaprijediti komunikaciju sa posjetiocima i poduzeti

marketinške aktivnosti sa ciljem bolje medijske pokrivenosti (odnosi sa javnošću) i promjene svijesti i stavova građana u odnosu na šumu, šumarstvo i šumarsku struku (suradnja sa medijima, zajedničke akcije sa građanima, školama, ekološkim nevladinim organizacijama i sl.).

Grafikon 4. Aktivnosti koje bi šumarska poduzeća trebala poduzeti da bi se prilagodila razlozima posjete ispitanika obuhvaćenih istraživanjima

Najizraženiji su zahtjevi za rješavanjem problema smeća koji se odnose na poboljšanje čistoće, prikupljanje i odvoz smeća te nedovoljan broj mjesta označenih za odlaganje smeća. Iako ovaj problem, na prvi pogled nema direktne veze sa šumarskim poduzećima, Zakon o šumama Federacije BiH, pored striktne zabrane odlaganja otpada, smeća ili zagađujućih tvari u šumi i na šumskom zemljištu, propisuje da su poduzeća šumarstva i vlasnici šuma obavezni iz šume ukloniti otpad. U tom kontekstu se i zahtjev za rješavanjem problema smeća mora promatrati kao aktivnost koju trebaju poduzeti poduzeća šumarstva.

5.5. SWOT analiza

U nastavku je dana je SWOT analiza za rekreaciju i turizam u šumama za FBiH:

Snage (Strength)	Slabosti (Weakness)
- postojeći prirodni resursi (bogatstvo atraktivnim pejzažima i šumama, čiste vode i sl.) - pogodan geografski položaj - pogodnost klime za rekreaciju i turizam u većem dijelu godine - visoke biodiverzitetne vrijednosti - bogatstva kulturno-historijskog naslijeđa i tradicije - upražnjavane rekreacije u prirodi od strane lokalnih posjetitelja - postojanje tradicije i kulture organiziranog odlaska u prirodu kroz djelovanje sportskih i rekreativnih društava - strateško opredjeljenje FBiH prema razvoju turizma kao značajnoj grani privrede	- nedovoljna istraženost tematike rekreacije i turizma, potencijala, mogućnosti i potreba - nepostojanje planskih mehanizama za jačanje upotrebe šumskih resursa za turizam i rekreaciju - nedovoljno znanje i vještine šumarskih stručnjaka u ovoj oblasti - slaba povezanost prometnicama - nerazvijena infrastruktura za turizam i rekreaciju - nedostatak znanja i svijesti šumarskih preduzeća i lokalnog stanovništva o koristima koje mogu proizaći iz turizma i rekreacije u šumama - nedovoljno tretirana tematika rekreacije i turizma u strateškim šumarskim dokumentima
Prilike (Opportunity)	Prijetnje (Threats)
- povećanje broja turista koji posjećuju BiH - tretiranje turizma zasnovanog na prirodnim vrijednostima kao jedne od ključnih grana turizma u FBiH u strateškim dokumentima razvoja turizma - povećanje broja lokalnih posjetitelja sa povećanom platežnom moći - osnivanje i uspostavljanje novih zaštićenih područja - sve veća potražnja stranih turista za odmorom u prirodi i turizmu baziranom na prirodnim vrijednostima i očuvanju lokalnih tradicija - dostupnost EU i drugih međunarodnih fondova za realizaciju projekata u turizmu, ruralnom turizmu i rekreacijom u šumama - razvoj lokalnih zajednica i ruralni razvoj uz oslanjanje na turizam i rekreaciju kao jednog od izvor prihoda	- negativan imidž šumarskog sektora u javnosti - nezadovoljstvo posjetitelja radom i aktivnostima šumarskih poduzeća - nedostatak finansijskih sredstava za razvoj - neuključivanje svih interesnih grupa u programe i aktivnosti na razvoju turizma i korištenju šuma u svrhu rekreacije - opasnosti od degradiranja prirodnih vrijednosti uslijed obimnih posjeta, neplanskih turističkih aktivnosti i nepostojanja mjera osiguranja smanjena negativnih utjecaja na prirodu od rekreacije i turizma - konkurencija na turističkom tržištu - sporost državne administracije u dobivanju potrebnih dozvola - odljev stanovništva prema gradovima - nepostojanje subvencija u ruralnim područjima

6. Identifikacija i vrednovanje šumskih resursa za potrebe turizma i rekreacije

Kao prvi korak u poboljšanju trenutnog položaja funkcije rekreacije i turizma u šumama, potrebno je identificirati i vrednovati šumske resursa u pogledu gore spomenute funkcije. Od ovakvog pristupa očekuju se sljedeći efekti:

- identifikacija lokaliteta šuma sa najvećim potencijalima za rekreaciju;
- određivanje njihove vrijednosti u ekonomskom smislu kao javnog dobra;
- prepoznavanje trenutne i potencijalne koristi takvih lokacija za razvoj lokalnih ekonomija i društva uopćeno;
- stvaranje podloge za adekvatno planiranje i upotrebe šumskih resursa u pogledu na rekreaciju i turizam;
- identifikaciju karakteristika/atributa koje mogu činiti određenu lokaciju atraktivnom u pogledu na navedenu funkciju (pejzažne i biodiverzitetne vrijednosti, postojanje turističke i rekreativne infrastrukture, dostupnost/udaljenost rekreativnih lokacija itd.).

Identifikaciju i popis takvih lokacija na području FBiH, potrebno je pripremiti uz učešće svih relevantnih interesnih grupa, kako bi se osigurala sveobuhvatnost i uzimanje u obzir svih interesa za rekreaciju i turizmom na lokalnom nivou.

U pogledu na vrednovanje i rekreacije u šumama postoji niz razvijenih naučnih i stručnih metoda koje se zasnivaju na vrednovanju javnih dobara kroz indirektno iskazivanje njihove vrijednosti u novcu (cijenu koje to javno dobro ima građane). U nastavku se navode neke od metoda koje se mogu koristiti u ovu svrhu:

- metode koje se zasnivaju na iskazanoj preferenciji u odabiru (engl. Stated Preference techniques) – Ove metode funkcioniraju kroz proksi (približna) tržišta ili odluke koje pojedinci donose u pogledu na preferiranje ili izbor vezan za okolišna dobra koja su predmet istraživanja. Dvije osnovne metode koje spadaju u ovu grupu su „*kontingent valuacija*“ (engl. *contingent valuation method*) i „*eksperimenti izbora*“ (engl. *choice experiments*)
- metode koje se zasnivaju na „*otkrivenoj preferenciji*“ (engl. Revealed Preference) – Ove metode se temelje na podacima koji proizlaze iz stvarnog ponašanja pojedinaca na postojećim tržištima. Međutim, postojeća tržišta su samo povezana sa okolišnim dobrom koje je predmet istraživanja. Iz tog razloga se metode iz ove grupe nazivaju i indirektno metode, jer se vrijednost koju pojedinac pridodaje dobrima koja nisu prisutna na tržištu iskazuju indirektno kroz postojeća tržišta koja su za njih samo vezana. U ovu grupu spada metoda *troškova puta* (engl. *travel cost method*)
- analiza latentnih klasa – cilj ove metode je istraživanje heterogenosti izbora različitih korisničkih grupa koje koriste određeno okolišno dobro.

Buduće strateške aktivnosti na razvoju turizma i rekreacija zasnovanih na šumskim resursima trebaju da podržavaju istraživanja koja imaju za cilj vrednovanje ovih resursa koristeći postojeće naučne i stručne metode kako bi se osiguralo adekvatno korištenje ovih resursa u budućnosti i ostvarivanje koristi za upravitelje, korisnike, lokalno stanovništvo i privredu.

7. Ključni principi za korištenje šumskih resursa za potrebe rekreacije i turizma

1. Poticanje razvoja rekreacije i turizma u šumarstvu na osnovu relevantnih i aktuelnih podataka o stanju resursa, potencijalima i potrebama

Turizam i rekreacija vezana za šumske resurse se treba planirati i razvijati na osnovu «informiranih odluka», što podrazumijeva da se tematika rekreacije i turizma u FBiH mora adekvatno istražiti u pogledu na identifikaciju potencijala, prilika i prijetnji i stvarnih potreba društva i krajnjih korisnika. Rezultati istraživanja trebaju biti dostupni svim zainteresiranim stranama, a posebno donosiocima odluka i upraviteljima šumskih područja.

Šumarski i ostali stručnjaci koji su uključeni u planiranje i upravljanje šumskim područjima u svrhu rekreacije i turizma moraju imati adekvatno obrazovanje i razumijevanje problematike kako bi bili u stanju ponuditi adekvatna i održiva rješenja. Ovakav pristup mora biti multifunkcionalan i podrazumijeva ta znanja i vještine iz oblasti kao što su ekonomija, marketing, turizam, ekologija, šumarstvo, upravljanje ljudskim resursima, upravljanje posjetiteljima, itd.

2. Prilagodljivost pristupa upravljanju kako bi se pravovremeno odgovorilo na trenutne izazove i dugoročna održivost rješenja upravljanja

Upravljanja šumom u funkciji razvoja turizma i rekreacije koju provodi upravljač trebaju biti fleksibilna i adaptivna. Ovaj princip podrazumijeva prilagodljivost upravljanja u smislu pravovremenog i efikasnog reagiranja na različite društvene, kulturne i ekonomske izazove i situacije. Ovaj pristup podrazumijeva pridržavanje politikama i strateškom pristupu upravljanju samim resursima koji je dogovoren sa svim interesnim grupama kako bi se istovremeno osigurala i dugoročna održivost upravljanja.

3. Maksimiziranje koristi turizma i rekreacije u šumama za razvoj lokalnih zajednica i potreba društva uz minimiziranje negativnih utjecaja na ostale funkcije šuma

Prilikom odabira različitih modela upravljanja ili aktivnosti na razvoju i svakodnevnom radu sa šumskim resursima u svrhu rekreacije i turizma, potrebno je uvijek odabrati varijantu koja će pružiti maksimalne koristi za lokalne zajednice i društvo, uz poštivanje svih ostalih principa.

Kod upravljanja šumskim područjima u svrhu rekreacije i turizma, potrebno je poduzeti sve mjere predostrožnosti kako bi se osigurao što manji negativni utjecaj na ostale funkcije šuma, posebno na ekološku funkciju, odnosno na biodiverzitetne vrijednosti, posebno u zaštićenim područjima.

4. Učešće svih interesnih grupa u procesu planiranja i implementacije aktivnosti na razvoju turizma i rekreacije u šumama

Politika upravljanja i korištenja šumskih resursa u funkciji razvoja turizma i rekreacije treba biti vođena u suradnji i uz pomoć javnih institucija čija je nadležnost zaštita okoliša, razvoj lokalne zajednice, naučnih institucija koje se bave istraživanjem biodiverziteta ili prirodnih procesa, te upravljanje šumama uopće, obrazovnim ustanovama, turističkim zajednicama, nevladinim organizacijama, itd. Sve planske aktivnosti koje su vezane za upravljanje i budući razvoj ne smiju biti protiv dugoročnih interesa navedenih organizacija.

5. Marketinški pristup i promocija turizma i rekreacije

Upravitelji šumama i ostale relevantne institucije će podržavati i razvijati marketinški pristup formiranju ponude u pogledu na turističke aktivnosti i rekreaciju. Ovo se odnosi na cjenovnu politiku, promociju, brendiranje i oblikovanje proizvoda i usluga u skladu sa potrebama krajnjih korisnika, a poštujući sve gore navedene principe.

8. Strateški ciljevi za korištenje šumskih resursa za potrebe rekreacije i turizma

U skladu sa uočenim potencijalima, iskazanim potrebama i definiranim principima razvoja turizma i rekreacije zasnovanog na korištenju šumskih resursa razvijeni su strateški ciljevi koji se trebaju podržati kroz implementaciju Šumarskog programa FBiH. Dostizanjem svih strateških ciljeva očekuje se da će se ispuniti sama svrha odnosno dostići sveobuhvatni cilj, a to je pružanje dodatne koristi za sve interesne grupe u FBiH od korištenja šuma u svrhu turizma i rekreacije. U narednom poglavlju date su tabele koje će omogućiti provođenje potrebnih aktivnosti za dostizanje definiranih ciljeva, omogućiti njihovo praćenje i ocijeniti uspješnost.

Strateški cilj 1: Upoznati sve relevantne interesne grupe sa potencijalima, mogućnostima i potrebama za korištenje šumskih resursa u svrhu rekreacije i turizma na području FBiH

Ovaj strateški cilj podrazumijeva dostizanje specifičnih ciljeva koji uključuju:

1.1. Provođenje inventarizacije šumskih područja u svrhu identifikacije šuma sa visokim vrijednostima za rekreaciju i razvoj turizma

U sklopu ovog cilja potrebno je provesti aktivnosti kao što su: razvoj metodologije i indikatora za vrednovanje šumskih resursa u pogledu mogućnosti razvoja rekreacije i turizma (u suradnji sa interesnim grupama); obuka za šumarske stručnjake i stručnjake drugih oblasti o metodologiji vrednovanja šumskih područja za rekreaciju i turizam; provođenje projekta inventarizacije šumskih resursa u svrhu korištenja za turizam i rekreaciju i kartiranje lokaliteta sa vrijednostima značajnim za turizam i rekreaciju, na općinskom, kantonalnom i federalnom nivou.

1.2. Ustanoviti potrebe za šumskim rekreativnim područjima

U sklopu ovog cilja potrebno je provesti aktivnosti kao što su: istraživanje stavova, mišljenja i potreba za rekreacijom u šumskim područjima na nivou svakog kantona i ukupno za FBiH; prezentiranje rezultata istraživanja, priprema sažetka rezultata istraživanja na nivou kantona i smjernica za kantonalna šumarska poduzeća u smislu integracije zahtjeva istih i praćenje trendova promjene potreba stavova, mišljenja i zadovoljstva postojećim stanjem u područjima od značaja za rekreaciju

Strateški cilj 2: Planirati i upravljati šumskim resursima u FBiH u svrhu rekreacije i turizma na osnovu najboljih saznanja i praksi u regionu i šire

Ovaj strateški cilj podrazumijeva dostizanje specifičnih ciljeva koji uključuju:

2.1. Poboljšanje vještine i znanja šumarskih stručnjaka i upravitelja o oblasti rekreacije u šumama i turizmu

U sklopu ovog cilja potrebno je provesti aktivnosti kao što su: programi obuka za uposlenike kantonalnih šumarskih poduzeća o mogućnostima i koristima od korištenja

šuma u svrhu turizma i rekreacije; programi obuka o načinu planiranja rada i poslovanja zasnovanog na radu sa posjetiteljima i podrška stručnim usavršavanjima u oblasti turizma i rekreacije, kroz pružanje podsticaja i stipendiranja.

2.2. Obrazovati novi kadar u skladu sa najnovijim dostignućima o ovoj oblasti

U sklopu ovog cilja potrebno je provesti aktivnosti kao što su uvođenje predmeta iz oblasti turizma i rekreacije u curriculum šumarskih univerzitetskih ustanova i stručna usavršavanja i doškolovanje predavača u ovoj oblasti, kako bi se ostvarile mogućnosti za „transfer znanja“ (engl. «train the trainer»).

2.3. Ostvariti suradnju i razmjenu znanja u regionu i šire

U sklopu ovog cilja potrebno je provesti aktivnosti kao što je učešće na stručnim konferencijama i seminarima iz ove oblasti i učešće na međunarodnim i regionalnim projektima.

Strateški cilj 3. Stvoriti uvjete za prihodovne mogućnosti lokalnog stanovništva od rekreacije i turizma u šumama i ispunjavanje potrebe za rekreacijom od strane posjetitelja

Ovaj strateški cilj podrazumijeva dostizanje specifičnih ciljeva koji uključuju:

3.1. Povećati vještine i znanja lokalnog stanovništva o koristima i mogućnostima koje proizlaze iz korištenja šumskih resursa u svrhu rekreacije i turizma

U sklopu ovog cilja potrebno je provesti aktivnosti kao što su obuke za lokalno stanovništvo o mogućnostima ostvarivanja prihoda kroz pružanja proizvoda i usluga posjetiteljima, organskoj poljoprivredi, certificiranju i brendiranju lokalnih proizvoda i sl.

3.2. Povećati vještine i znanja lokalne samouprave

U sklopu ovog cilja potrebno je provesti aktivnosti kao što su: uključivanje općina u inicijative razvoja turizma i rekreacije; trening za pojedino osoblje iz općina koji se bave šumarstvom i turizmom i treninzi za općine o brendiranju proizvoda i usluga u šumarstvu.

3.3. Podržavati lokalne poduzetnike u kreiranju ponude

U sklopu ovog cilja potrebno je provesti aktivnosti kao što su: tehnička podrška za uspostavljanje i pokretanje malih biznisa koji se odnose na pružanje proizvoda i usluga koje proizlaze iz turizma i rekreacije u šumskim područjima; tehnička i finansijska pomoć u razvoju lokalnih brendova, te njihova aplikacija i tehnička i finansijska pomoć za uvođenje certificiranja lokalnih proizvoda kroz moguće sheme certificiranja za poljoprivredu, šumarstvo i turizam i ugostiteljstvo.

3.4. Graditi turističku i rekreativnu infrastrukturu

U sklopu ovog cilja potrebno je provesti aktivnosti kao što su: identifikacija i postavljanje mobilijara za rekreaciju i turizam u prirodi za koje je ocijenjeno da imaju najveći

potencijal/ili trenutnu učestalost posjete, u skladu sa prethodno pripremljenim izvedbenim planovima koji su uzeli u obzir stvarne potrebe posjetilaca.

Strateški cilj 4. Javnost je upoznata sa mogućnostima, planiranim i provedenim na jačanju rekreacije i turizma u šumskim područjima i generalno je zadovoljna sa ulogom šumarske struke u upravljanju takvim područjima

Ovaj strateški cilj podrazumijeva dostizanje specifičnih ciljeva koji uključuju:

4.1. Povećati javnu svijest o značaju šuma, mogućnostima za rekreaciju i aktivnostima javne uprave i šumarskih poduzeća

U sklopu ovog cilja potrebno je provesti aktivnosti kao što su: kmpanje podizanja javne svijesti; izjave i gostovanja u medijima; konferencije za štampu i učešće u organizaciji škola u prirodi sa predavanjima i predstavljanjem šumarske struke i njihove uloge u korištenju i očuvanju šuma.

4.2. Povećati transparentnost u procesu planiranja i donošenja odluka za jačanje rekreacije i turizma u šumama

U sklopu ovog cilja potrebno je provesti aktivnosti kao što su: organiziranje konzultativnih sastanaka sa predstavnicima interesnih grupa prilikom izrade planova i projekata; dostupnost spomenutih planova, projekata i izvještajima o poduzetnim aktivnostima svim interesnim grupama u pisanoj ili elektronskoj formi i uvođenje procedure i registara za pritužbe u svim šumarskim poduzećima i upravama parkova prirode u cilju mirnog rješavanja konflikata.

4.3. Kontinuirano ispitivati zadovoljstvo javnosti sa upravljanjem šumskih područja u svrhu turizma i rekreacije i adekvatno odgovarati na trenutne probleme

U sklopu ovog cilja potrebno je provesti aktivnosti kao što su: provođenje istraživanja javnog mijenja; redovno održavanje sastanaka sa predstavnicima interesnih grupa od strane šumarskih poduzeća i upravitelja zaštićenih područja i provođenje akcionih planova i korektivnih mjera kako bi se odgovorilo na probleme na koje je skrenuta pažnja u toku konsultacija.

Strateški cilj 5. Potencijalne štete i negativni utjecaji na šumske resurse, posebno negativni utjecaji na biodiverzitetne vrijednosti uzrokovane rekreacijom i turizmom su minimizirani

Ovaj strateški cilj podrazumijeva dostizanje specifičnih ciljeva koji uključuju:

5.1. Uvođenje sigurnosnih mjera u proces planiranja i implementacije aktivnosti za razvoj turizma i rekreaciju u šumama

U sklopu ovog cilja potrebno je provesti aktivnosti kao što su: provođenje procjena i priprema korektivnih planova koji imaju za cilj smanjenje negativnih utjecaja na okoliš, a

koje su uzrokovane rekreativnim aktivnostima ili aktivnostima turizma u šumama (procjena utjecaja na okoliš, definiranje nosivosti prostora i limita prihvatljivih promjena – EIA, CC, LAC) i uvođenje obaveza za gore spomenutom vrstom procjena i korektivnih planova za sva šumarska poduzeća i upravitelje zaštićenih područja kroz izradu i usvajanje pravilnika.

5.2. Podizanje svijesti posjetilaca o mogućim negativnim utjecajima

U sklopu ovog cilja potrebno je provesti aktivnosti kao što su: postavljanje signalizacije o rekreativnim područjima, uključujući označavanje nedozvoljenih i nepreporučljivih aktivnosti i izrada brošura i informativnog materijala na ovu temu koji će biti dostupni posjetiocima.

5.3. Pratiti stanje okoliša u šumama koja se koriste u svrhu rekreacije i turizma, te poduzeti korektivne mjere kako bi se negativni utjecaji smanjili

U sklopu ovog cilja potrebno je provesti aktivnosti kao što su: izrada liste indikatora i sistema praćenja i obavještanja o stanju okoliša i biodiverziteta za rekreativna područja u šumama i uvođenje sistema praćenja stanja okoliša i biodiverziteta na sve lokacije sa frekventnom posjetom, a posebno za one lokacije koje se odlikuju osjetljivim, ugroženim ili endemičnim vrstama i zajednicama.

Strateški cilj 6. Ostvarena je međusektorska suradnja i sinergija sa drugim inicijativama za razvoj turizma i poboljšanje rekreacije u FBiH i šire

Dostizanje ovog strateškog cilja se oslanja na dostizanje sljedećih specifičnih ciljeva:

6.1. Učestvovati u izradi planskih i strateških dokumenata za razvoj turizma, osnivanje i upravljanje zaštićenim područjima, te ostalim relevantnim sektorima

U sklopu ovog cilja potrebno je provesti aktivnosti kao što su: učešće na radionicama, panelima, radnim grupama, javnim raspravama i sl., koje se tiču izrade dokumenata planova i strategija razvoja turizma i učešće na radionicama, panelima, radnim grupama, javnim raspravama i sl., koje se tiču izrade dokumenata planova i strategija razvoja komplementarnih sektora (npr. vodoprivreda).

6.2. Razmijeniti iskustva i znanja šumarske struke sa stručnjacima iz oblasti ekonomije, prostornog planiranja, društvenih nauka, turizma, upravljanja posjetiteljima itd.

U sklopu ovog cilja potrebno je provesti aktivnosti kao što su: organiziranje simpozija, panela i radionica u cilju razmjene iskustava i znanja iz oblasti rekreacije i turizma, na lokalnom i regionalnom nivou; objavljivanje rezultata održanih sastanaka i objavljivanje naučnih i stručnih radova.

6.3. Učestvovati u inicijativama i programima lokalnog razvoja, ruralnog razvoja i sl.

Učešće na radionicama, panelima, radnim grupama, javnim raspravama i sl., koje se tiču izrade dokumenata planova i strategija lokalnog i ruralnog razvoja.

Strateški cilj 7: Vlada FBiH prepoznaje važnost rekreacije i turizma u šumskim područjima za ispunjenje potreba građana, za ekonomski razvoj lokalnih zajednica (posebno ruralnih) i važnost istih za razvoj turizma i imidža BiH kao turističke destinacije

Dostizanje ovog strateškog cilja se oslanja na dostizanje sljedećih specifičnih ciljeva:

7.1. Upoznati relevantna federalna i kantonalna ministarstva (vidi listu interesnih grupa) o strateškom pristupu i aktivnostima koja se odnose na razvoj turizma i rekreacije i potencijalnim koristima

Podrazumijeva aktivnosti održavanja redovnih sastanaka sa predstavnicima relevantnih ministarstava, te pripremu i dostavljanje planova i izvještaja o aktivnostima na razvoju turizma i rekreacije relevantnim ministarstvima.

7.2. Priprema i provođenje programa i projekata koji imaju za cilj jačanje rekreacije i turizma u FBiH vezanih za šumske resursa

Podrazumijeva aktivnosti na pripremi tematskih programa i davanje grantova ili sufinansiranja nevladinim organizacijama na godišnjoj osnovi za projekte jačanja rekreacije i turizma u šumama.

7.3. Osigurati finansijsku podršku Vlade FBiH i alociranje budžetskih sredstava za poboljšanje stanja rekreacije i turizma u šumama, posebno razvoj infrastrukture

Potrebno je provoditi aktivnosti redovnog informiranja Vlade FBiH o planiranim programima i prezentacije planiranih programa javnosti.

9. Akcioni plan (finansije, rokovi i odgovornosti)

Strateški cilj 1: Na području FBiH sve relevantne interesne grupe su upoznate sa potencijalima, mogućnostima i potrebama za korištenje šumskih resursa u svrhu rekreacije i turizma								
Specifični ciljevi	Aktivnosti	Indikatori	Izvori verificiranja	Financijski plan	Osiguranje budžeta	Rok realizacije	Odgovornost	Prioritet
1.1. Provesti inventarizaciju šumskih područja u svrhu identifikacije šuma sa visokim vrijednostima za rekreaciju i razvoj turizma	Razvoj metodologije i indikatora za vrednovanje šumskih resursa u pogledu na mogućnosti razvoja rekreacije i turizma (u suradnji sa interesnim grupama)	Izrađena metodologija	Budžet FBiH	20.000 KM	Budžet FBiH	Godina 1	FMPVŠ i FUŠ	1
	Obuke za šumarske stručnjake i stručnjake drugih oblasti o metodologiji vrednovanja šumskih područja za rekreaciju i turizam	Obučeno najmanje 20 novih stručnjaka do kraja treće godine	Materijali za provođenje obuka, pozivnice na obuke, zapisnici i liste učesnika	25.000 KM	Budžet FBiH i Kantona	Godina 2		1
	Provođenje projekta inventarizacije šumskih resursa u svrhu korištenja za turizam i rekreaciju	Provedena inventarizacija	Pisani tragovi provedene inventarizacije	150.000 KM	Budžet FBiH	Godina 3		1
	Kartiranje lokaliteta sa vrijednostima značajnim za turizam i rekreaciju, na lokalom, kantonalnom i nivou FBiH	Izrađene mape lokaliteta na nivou kantona i FBiH	Mape u elektronskom ili printanom obliku	100.000 KM	Budžet FBiH	Godina 3		1
1.2. Ustanoviti potrebe, stavove i mišljenja posjetitelja šumskim rekreativnim područjima	Istraživanje stavova, mišljenja i potreba za rekreacijom u šumskim područjima na nivou svakog kantona i ukupno za FBiH	Izvršena istraživanja u 10 kantona FBiH do kraja 2 godine	Pisani tragovi izvršenog istraživanja	200.000 KM	Budžet FBiH i Kantona	Godina 2	ŠGD-va, KUŠ i FUŠ	1
	Prezentacija rezultata istraživanja	Organiziranje najmanje jedna prezentacija	Pozivnice za prez., prezentirani materijali i lista učesnika	15.000 KM	Budžet FBiH	Godina 2		1

	Priprema sažetka rezultata istraživanja na nivou kantona i smjernica za kantonalna šumarska poduzeća u smislu integracije zahtjeva istih	Pripremljeni sažetak i smjernice i distribuirani svim zainteresiranim stranama	Primjerak sažetka i lista organizacija/ institucija kojima su dostavljeni sažeci ili web stranica na kojima su isti objavljeni	10.000 KM	Budžet FBiH	Godina 2		2
	Praćenje trendova promjene potreba stavova, mišljenja i zadovoljstva postojećim stanjem u područjima od značaja za rekreaciju	Ponovljena istraživanja u najmanje 4 kantona svake druge godine	Pisani tragovi izvršenog istraživanja	100.000 KM (svake dvije godine)	Budžet FBiH i Kantona	Svake 2 godine nakon realizacije početnog istraživanja		2

Strateški cilj 2: Planiranje i upravljanje šumskim resursima u FBiH u svrhu rekreacije i turizma se vrši na osnovu najboljih saznanja i prakse u regionu i šire

Specifični ciljevi	Aktivnosti	Indikatori	Izvori verificiranja	Financijski plan	Osiguranje budžeta	Rok realizacije	Odgovornost	Prioritet
2.1. Poboljšati vještine i znanja šumarskih stručnjaka i upravitelja o oblasti rekreacije u šumama i turizmu	Programi obuka za uposlenike kantoanlnih šumarskih poduzeća o mogućnostima i koristima od korištenja šuma u svrhu turizma i rekreacije	Najmanje po jedna provedena obuka u svakom šumarskom poduzeću	Materijali za obučavanje, spiskovi učesnika	80.000 KM	Budžet FBiH i Kantona	Godina 2	FUŠ ŠGD-va	1
	Programi obuka o načinu planiranja rada i poslovanja zasnovanog na radu sa posjetiteljima	Najmanje po jedna provedena obuka u svakom šumarskom preduzeću i jedna zajednička obuka sa sva šumarska preduzeće	Materijali za obučavanje, spiskovi učesnika	100.000 KM	Budžet FBiH i Kantona	Godina 2 i 3		2
	Podrška stručnim usavršavanjima u oblasti turizma i rekreacije, kroz pružanje podsticaja i stipendije	Najmanje 5 danih stipendija	Pisani dokazi o datim stipendijama	55.000 KM	Budžet FBiH	Kontinuirano		2

2.2.Školovanje novog kadra u skladu sa najnovijim dostignućima o ovoj oblasti	Uvođenje predmeta iz oblasti turizma i rekreacije u curriculum šumarskih univerzitetskih ustanova	Turizam i rekreacija u curriculumu šumarskih univerzitetskih su uvedeni kao poseban predmet najmanje jednu školsku godinu	Curriculum šumarskih univerzitetskih ustanov	50.000 KM	Budžet FBiH	Godina 2 i 3	Obrazovne institucije u suradnji sa univerzitetima i stručnjacima u regionu i uz podršku FMPVŠ i drugih relevantnih ministarstava	1
	Stručna usavršavanja i doškovanje predavača u ovoj oblasti, kako bi se ostvarile mogućnosti za transfer znanja (engl. «train the trainer»)	Najmanje 5 obučeni osoba koji mogu preuzeti organiziranje treninga iz ove oblasti za uposlenike u šumarstvu	Certifikati sa obuka i stručnih usavršavanja	75.000 KM	Budžet FBiH	Godina 2-5		1
2.3. Ostvarivanje suradnje i razmjene znanja u regionu i šire	Učešće na stručnim konferencijama i seminarima iz ove oblasti	Učešće na većini regionalnih stručnih konferencije i najmanje jednom međunarodnom projektu	Pisani dokazi o učešću	150.000 KM (Napomena: troškovi se odnose na plaćanje kotizacija za učešće na seminarima i ostalih troškova)	Budžet FBiH	Godina 1-5	FMPVŠ, ŠGD-va, ŠF, NO, upravitelji zaštićenih područja	1
	Učešće na međunarodnim i regionalnim projektima							

Strateški cilj 3. Stvoriti uvjete za prihodovne mogućnosti lokalnog stanovništva od rekreacije i turizma u šumama i ispunjavanje potrebe za rekreacijom od strane posjetitelja

Specifični ciljevi	Aktivnosti	Indikatori	Izvori verifikiranja	Financijski plan	Osiguranje budžeta	Rok realizacije	Odgovornost	Prioritet
3.1. Povećati vještine i znanja lokalnog stanovništva o koristima i mogućnostima koje proizlaze iz korištenja šumskih resursa u svrhu rekreacije i turizma	Obuke za lokalno stanovništvo o mogućnostima ostvarivanja prihoda kroz pružanja proizvoda i usluga posjetiteljima, organskoj poljoprivredi, certificiranju i brendiranju lokalnih proizvoda i sl.	Održane obuke najmanje u svim područjima za koje je ocijenjeno da imaju velike potencijale za razvoj turizma i rekreacije u šumama	Materijali za trening i liste učesnika	75.000 KM	Budžet FBiH i kantona	Godina 2-5	FMPVŠ, ŠGD-va, ŠF, NO, upravitelji zaštićenih područja	1

3.2. Povećati vještine i znanja lokalne samouprave	▪ Uključivanje općina u inicijative razvoja turizma i rekreacije	Provedeni treninzi u svim kantonima i općinama u	Materijali za trening i liste učesnika	30.000 KM		Kontinuirano	FMPVŠ i FMOiT u suradnji sa općinama	1
	▪ Trening za pojedino osoblje iz općina koji se bave šumarstvom i turizmom	područjima za koje je ocijenjeno da imaju velike potencijale za razvoj turizma i rekreacije u šumama		35.000 KM		Godina 3		
	▪ Treninzi za općine o brendiranju proizvoda i usluga u šumarstvu					Godina 4		
3.3. Podržavati lokalne poduzetnike u kreiranju ponude	▪ Tehnička podrška za uspostavljanje i pokretanje malih biznisa koji se odnose na pružanje proizvoda i usluga koje proizlaze iz turizma i rekreacije u šumskim područjima	Uspostavljena i operativna služba za tehničku podršku i alocirana i adekvatno utrošena finansijska sredstva za pomoć u razvoju lokalnih brendova	Pisani dokazi o radu službe i utrošku sredstava – izvještaji	75.000 KM		Godina 3-5	Vlada FBiH, Vlade kantona, Ministarstvo privrede i FMPVŠ	1
	▪ Tehnička i finansijska pomoć u razvoju lokalnih brendova, te njihova aplikacija	Broj uspješno provedenih projekata	Izvještaji o implementaciji projekata	250.000 KM				
	▪ Tehnička i finansijska pomoć za uvođenje certificiranja lokalnih proizvoda kroz moguće sheme certificiranja za poljoprivredu, šumarstvo i turizam i ugostiteljstvo	Broj izdanih certifikata	Certifikati	150.000 KM				
3.4. Jačanje turističke i rekreativne infrastrukture	▪ Prva faza: Identifikacija i postavljanje mobilijara na minimalno 15 lokaliteta za rekreaciju i turizam u prirodi za koje je ocijenjeno da imaju najveći potencijal/ili trenutnu učestalost posjete, u skladu sa prethodno pripremljenim izvedbenim planovima koji su uzeli u obzir stvarne potrebe posjetilaca	Postavljen adekvatan mobilijar na 15 lokaliteta	Posjeta lokalitetima na kojima je postavljen mobilijar	250.000 KM	Budžet FBiH	Godina 2 i 3	Vlada Federacije i FMPVŠ	1

	Druga faza: Identifikacija i postavljanje mobilijara na minimalno 30 manjih i manje poznatih lokaliteta za rekreaciju i turizam u prirodi za koje je ocijenjeno da imaju najveći potencijal za razvoj, u skladu sa prethodno pripremljenim izvedbenim planovima koji su uzeli u obzir stvarne potrebe posjetilaca (Napomena: ova faza treba biti pokrivena i marketing planom, što će biti navedeno u jednom od narednih ciljeva)	Postavljen adekvatan mobilijar na 30 lokaliteta	Posjeta lokalitetima na kojima je postavljen mobilijar	200.000 KM	Budžet FBiH	Godina 4 i 5		
	Natječaj za dizajn mobilijara za rekreaciju i odmor u prirodi u šumskim područjima, koji se temelji na tradiciji, upotrebi prirodnih materijala, isl. (isti se trebaju koristiti u fazi 1 i 2)	Raspisan natječaj, izabran dizajner i završeni nacrti mobilijara	Pisani dokazi o raspisanom natječaju, odabiru dizajnera i nacrti u elektronskoj i printanoj formi	18.000 KM	Budžet FBiH	Godina 2	Vlada Federacije i FMPVŠ	1

Strateški cilj 4. Javnost je upoznata sa mogućnostima, planiranim i provedenim na jačanju rekreacije i turizma u šumskim područjima i generalno je zadovoljna sa ulogom šumarske struke u upravljanju takvim područjima									
Specifični ciljevi	Aktivnosti	Indikatori	Izvori verifikiranja	Finansijski plan	Osiguranje budžeta	Rok realizacije	Odgovornost	Prioritet	
4.1. Povećati javnu svijest o značaju šuma, mogućnostima za rekreaciju i aktivnostima javne uprave i šumarskih poduzeća	Kampanje podizanja javne svijesti, Izjave i gostovanja u medijima	Provedena kampanja podizanja javne svijesti i održane najmanje 4 konferencije za štampu	Pisani dokazi o provedenoj kampanji	250.000	Budžet FBiH	Godina 1-4 Kontinuirano	FMPVŠ (FUŠ), ŠGD-va i akademski krugovi	1	
	Konferencije za štampu, Učešće u organizaciji škola u prirodi sa predavanjima i predstavljanjem šumarske struke i njihove uloge u korištenju i očuvanju šuma				Učestvovanje u najmanje 5 škola u prirodi godišnje				Pisani dokazi o učešću, edukativni materijali

4.2. Povećati transparentnost u procesu planiranja i donošenja odluka u svrhu jačanja rekreacije i turizma u šumama	Organiziranje konsultativnih sastanaka sa predstavnicima interesnih grupa prilikom izrade planova i projekata	Organiziranje najmanje 1 konsultativni sastanak po svakom planu ili projekta	Zapisnici sa sastanaka	-	-	Kontinuirano	Kantonalna ministarstva šumarstva i šumarska poduzeća	2
	Dostupnost pomenutih planova, projekata i izvještajima o poduzetnim aktivnostima svim interesnim grupama u pisanoj ili elektronskoj formi	Planovi objavljeni na internet stranicama ili su dostupni u kancelarijama institucija zaduženih za pripremu planova za javni uvid	Aktivni linkovi na internet stranicama i posjeta poduzećima					
	Uvođenje procedure i registara za pritužbe u svim šumarskim poduzećima i upravama parkova prirode u cilju mirnog rješavanja konfliktata	Pisana procedura postoji i postoje zapisi u registru pritužbi	Pisana procedura u elektronskoj ili printanoj formi i sadržaji registara					
4.3. Kontinuirano ispitivati zadovoljstvo javnosti sa upravljanjem šumskih područja u svrhu turizma i rekreacije o adekvatno odgovarati na trenutne probleme	Provođenje istraživanja javnog mijenja	Postoje rezultati istraživanja javnog mijenja	Pisani dokazi o istraživanju	30.000 KM godišnje	Budžet FBiH	Jednom godišnje	ŠGD-va uz podršku FMPVŠ i kantonalnih ministarstava šumarstva	2
	Redovno održavanje sastanaka sa predstavnicima interesnih grupa od strane šumarskih poduzeća i upravitelja zaštićenih područja	Najmanje 1 organizovan sastanak godišnje po preduzeću ili upravitelju	Zapisnici sa sastanaka i liste učesnika	-		Kontinuirano		
	Priprema i provođenje akcionih planova i korektivnih mjera kako bi se odgovorilo na probleme na koje je skrenuta pažnja u toku konsultacija	Sva poduzeća imaju pripremljene akcione planove	Akcioni planovi poduzeća	-		Po potrebi i najmanje jednom godišnje		

Strateški cilj 5. Potencijalne štete i negativni utjecaji na šumske resurse, posebno negativni utjecaji na biodiverzitetne vrijednosti uzrokovani rekreacijom i turizmom su minimizirani								
Specifični ciljevi	Aktivnosti	Indikatori	Izvori verificiranja	Financijski plan	Osiguranje budžeta	Rok realizacije	Odgovornost	Prioritet
5.1. Uvođenje sigurnosnih mjera u proces planiranja i implementacije aktivnosti za razvoj turizma i rekreaciju u šumama	Provođenje procjena i priprema korektivnih planova koji imaju za cilj smanjenje negativnih utjecaja na okoliš, a koje su uzrokovane rekreativnim aktivnostima ili aktivnostima turizma u šumama (Procjena utjecaja na okoliš, definiranje nosivosti prostora i limita prihvatljivih promjena – EIA, CC, LAC)	Prije uspostavljanja svakog rekreativnog područja provedena je procjena i pripremljeni korektivni planovi	Pisani dokazi o provođenju procjena i korektivni planovi	300.000 KM	Budžet FBiH i kantona	Kontinuirano	ŠGD-va u suradnji sa interesnim grupama	1
	Uvođenje obaveza za gore spomenutom vrstom procjena i korektivnih planova za sva šumarska poduzeća i upravitelje zaštićenih područja kroz izradu i usvajanje pravilnika	Pripremljeni podzakonski akti i/ili interni pravilnici	Pisani dokazi – pripremljeni podzakonski akti i interni pravilnici, odluke o usvajanju	30.000 KM	Budžet FBiH	Godina 2	FMPVŠ u suradnji sa FMOiT	1
5.2. Podizanje svijesti posjetilaca o mogućim negativnim utjecajima	Postavljanje signalizacije o rekreativnim područjima, uključujući označavanje nedozvoljenih i nepreporučljivih aktivnosti	Minimalno postavljena signalizacija u područjima za koje je ocijenjeno da imaju veliki potencijal za razvoj turizma i rekreaciju	Posjete terenu	80.000 KM	Budžet FBiH	Godina 3-	ŠGD-va sa FMPVŠ i FMOiT	
	Izrada brošura i informativnog materijala na ovu temu koji će biti dostupni posjetiocima	Izrađene i distribuirane brošure za ovakva područja	Primjeri brošura, dokazi o distribuciji	25.000 KM	Budžeti kantona	Kontinuirano		

5.3. Pratiti stanje okoliša u šumama koja se koriste u svrhu rekreacije i turizma, te poduzeti korektivne mjere kako bi se negativni utjecaji smanjili	Izrada liste indikatora i sistema praćenja i obavještanja o stanju okoliša i biodiverziteta za rekreativna područja u šumama	Izrađena lista indikatora i postoje izvještaji o praćenju stanja	Lista indikatora i izvještaji o praćenju	30.000 KM	Budžet FBiH	Godina 2.	ŠGD-va sa FMPVŠ, FMOiT i akademskom zajednicom	1
	Uvođenje sistema praćenja stanja okoliša i biodiverziteta na sve lokacije sa frekventnom posjetom, a posebno za one lokacije koje se odlikuju osjetljivim, ugroženim ili endemičnim vrstama i zajednicama	Postoji registar/baza podataka sistema praćenja stanja	Podaci iz registra/baze podataka	35.000 KM godišnje	Budžet FBiH	Kontinuirano		

Strateški cilj 6. Ostvarena je međusektorska saradnja i sinergija sa drugim inicijativama za razvoj turizma i poboljšanje rekreacije u FBiH i šire

Specifični ciljevi	Aktivnosti	Indikatori	Izvori verificiranja	Financijski plan	Osiguranje budžeta	Rok realizacije	Odgovornost	Prioritet
6.1. Učestvovati u izradi planskih i strateških dokumenata za razvoj turizma, osnivanje i upravljanje zaštićenim područjima, te ostalim relevantnim sektorima	Učešće na radionicama, panelima, radnim grupama, javnim raspravama i sl., koje se tiču izrade dokumenata planova i strategija razvoja turizma	Predstavnicima šumarskog sektora prisuti na većini radionica, panela, radnih grupa ili javnih rasprava koje se tiču razvoja turizma i drugih komplementarnih sektora	Zapisnici sa sastanaka, pozivnice i dokazi o učešću	-	-	Kontinuirano	FMŠPV, kantonalna ministarstva, akademski radnici u šumarstvu i šumarski stručnjaci	2
	Učešće na radionicama, panelima, radnim grupama, javnim raspravama i sl., koje se tiču izrade dokumenata planova i strategija razvoja komplementarnih sektora (npr. vodoprivreda)							

6.2. Razmijeniti iskustva i znanja šumarske struke sa stručnjacima iz oblasti ekonomije, prostornog planiranja, društvenih nauka, turizma, upravljanja posjetiteljima itd.	Organiziranje simpozija, panela i radionica u cilju razmjene iskustava i znanja iz oblasti rekreacije i turizma, na lokalnom i regionalnom nivou	Organiziranje najmanje 2 događaja ove vrste godišnje od strane predstavnika šumarskog sektora	Obavijestiti o događajima, pozivnice i liste učesnika	150.000 KM	Budžet FBiH	Kontinuirano	FMŠPV, kantonalna ministarstva, univerziteti i šumarski stručnjaci	1
	Objavljivanje rezultata održanih sastanaka	Postoje rezultati održanih sastanaka u pisanoj formi i dostupni su svim zainteresiranim	Pisani dokazi se mogu pronaći na internet stranicama ili u pisanoj formi dostupni u javnim institucijama					
	Objavljivanje naučnih i stručnih radova	Najmanje 2 naučna i stručna rada godišnje se objavljuju na ovu temu	Naučni žurnali i publikacije sa objavljenim radovima					
6.3. Učestvovati u inicijativama i programima lokalnog razvoja, ruralnog razvoja isl.	Učešće na radionicama, panelima, radnim grupama, javnim raspravama isl, koje se tiču izrade dokumenata planova i strategija lokalnog i ruralnog razvoja	Predstavnici šumarskog sektora prisuti na većini događaja ove vrste koji se tiču strategija lokalnog i ruralnog razvoja	Zapisnici sa sastanaka, pozivnice i dokazi o učešću	-	-	Kontinuirano	FMŠPV, kantonalna ministarstva, akademski radnici u šumarstvu i šumarski stručnjaci	2

Strateški cilj 7: Vlada FBiH prepoznaje važnost rekreacije i turizma u šumskim područjima za ispunjenje potreba građana, za ekonomski razvoj lokalnih zajednica (posebno ruralnih) i važnost istih za razvoj turizma i imidža BiH kao turističke destinacije

Specifični ciljevi	Aktivnosti	Indikatori	Izvori verificiranja	Financijski plan	Osiguranje budžeta	Rok realizacije	Odgovornost	Prioritet
7.1. Upoznati relevantna federalna i kantonalna ministarstva (lista int. grupa) o strateškom pristupu i aktivnosti koja se odnose na razvoj turizma i rekreacije i potencijalnim koristima	Održavanje redovnih sastanaka sa predstavnicima relevantnih ministarstava	Održana najmanje 4 sastanka godišnje	Zapisnici sa sastanaka i liste učesnika	-	-	Kontinuirano	FMPVŠ, šumarski stručnjaci	1
	Priprema i dostavljanje planova i izvještaja o aktivnostima na razvoju turizma i rekreacije relevantnim ministarstvima	Postoje planovi i izvještaji o aktivnostima i dostavljeni su relevantnim ministarstvima	Planovi i izvještaji i pisani dokazi o dostavljanju dokumenata					

7.2. Priprema i provođenje programa i projekata koji imaju za cilj jačanje rekreacije i turizma u FBiH vezanih za šumske resursa	Priprema tematskih programa i davanje grantova ili sufinanciranja nevladinim organizacijama na godišnjoj osnovi za projekte jačanja rekreacije i turizma u šumama	Pripremljeni tematski programi za najmanje 3 godine, te podijeljeni grantovi za projekte jačanja rekreacije i turizma u šumama	Objavljeni pozivi za tematske programe, izvještaji o danim sredstvima i izvještaji o implementaciji	120.000 KM godišnje	Budžet FBiH	Godina 2-5	FMPVŠ	1
7.3. Osigurati finansijsku podršku Vlade FBiH i alociranje budžetskih sredstava za poboljšanje stanja rekreacije i turizma u šumama, posebno razvoj infrastrukture	Redovno informiranje Vlade FBiH o planiranim programima	Najmanje 2 izvještaja godišnje upućena prema Vladi	Izvještaji u pisanom ili elektronskom obliku sa dokazima o dostavljanju Vladi Materijali za prezentacije, pozivnice i liste učesnika	-	-	Kontinuirano	FMPVŠ	1
	Prezentacija planiranih programa javnosti	Održavanje najmanje jedne prezentacije za javnost godišnje						

10. Nacionalni zakonski okvir po pitanju ravnopravnosti spolova

Danas se prirodi i turizmu pridaje veliki značaj, jer priroda ima veliku vrijednost u kontekstu provođenja odmora i slobodnog vremena. Urbanizacijom društva i koncentrisanjem velikog broja ljudi na manje površine javlja se i izražena potreba za rekreacijom u prirodi. Rekreacione aktivnosti u prirodi nalažu postojanje određenih preduslova, kao što su atraktivnost, pogodna klima, ugodnost, postojanje dovoljno prostora, itd. Šume, kao zelena infrastruktura, mogu ispuniti većinu ovih zahtjeva, što doprinosi tome da se otvaraju nova radna mjesta i ostvaruju prihodi. U socijalnom pogledu, šume povećavaju turistički promet, utiču povoljno na fizičko i psihičko zdravlje ljudi, pružaju prostor za rekreaciju i u estetskom smislu daju ljepotu pejzažu. Turizam zadovoljava potrebe ljudi za: odmorom, razonodom, oporavkom, liječenjem, podizanjem kulturnog nivoa, stanovništva, upoznavanjem i zbližavanjem ljudi i naroda. Funkcije turizma se mogu svrstati u dvije osnovne grupe: neekonomske, koje uključuju zdravstvenu, zabavnu, kulturnu, socijalnu, političku i grupu ekonomskih funkcija koje pretvaraju neprivredne stvari u privredni resurs, a uključuju preraspodjelu, narodnog dohotka, platnu bilancu (turizam kompenzira gubitke vanjskotrgovinske bilance), zaposlenost stanovništva (koja je uglavnom sezonska), razvoj nedovoljno razvijenih krajeva, indirektno ekonomske uticaje. Ova oblast je izuzetno pogodna za primjenu integriranog pristupa za okolinske, socijalne i ekonomske aspekte održivog razvoja, stoga je integriranje gender/rodne dimenzije u ovoj oblasti od izuzetnog značaja, jer turistička industrija predstavlja veliki potencijal za otvaranje mogućnosti za zapošljavanje i samozapošljavanje žena. Međutim, postoji izvjestan broj uslova koje treba ispuniti, kako bi se ovaj potencijal mogao adekvatno iskoristiti: saradnja svih zainteresiranih strana, vladinih institucija i tijela, lokalnih organa uprave, industrije, sindikata, lokalne zajednice i različitih grupa, nevladinih organizacija, turističkih inicijativa na nivou zajednice, itd; korištenje turističkih potencijala uz osiguravanje prirodnih resursa, kulturnog nasljeđa i ispunjavanje zahtjeva za socijalnom i ekonomskom pravdom. Iako je ovaj sektor od izuzetne važnosti za žene, i u njemu, kao i u drugim sektorima, postoji horizontalna i vertikalna segregacija tržišta rada. Udio žena na upravljačkim pozicijama je neprihvatljivo nizak, a postoje brojni međusobno povezani faktori koji doprinose očuvanju takvog stanja, kao što su gender/rodni stereotipi, tradicionalne gender/rodne uloge i identiteti, tako da najčešće obavljaju povremene, privremene i sezonske poslove.

Marketing predstavlja ključno ograničenje za ekspanziju turističkih inicijativa na nivou zajednice. Nezavisnim turističkim inicijativama treba više informacija o tržištima i potencijalnim klijentima. Proces širenja informacija treba da se odvija svih zainteresiranih strana i da uključuje i informacije o specifičnim gender/rodnim potrebama klijenata.

Integriranje principa ravnopravnosti spolova u ovoj oblasti nalaže konzistentan pristup, što uključuje sljedeće:

- Pro-aktivnu zaštitu prirodnih resursa u turističkim destinacijama i konzervaciju lokalnih kultura i nasljeđa, koje čine osnov mnogih turističkih aktivnosti, obuku o zaštiti prirodnih resursa i o pokretanju samozapošljavanja, obuku o

- participaciji u formalnom sektoru, obuka o upravljanju finansijama, opismenjavanje, obuku iz stranih jezika;
- Prevazilaženje gender/rodnih stereotipa;
 - Izgradnju kapaciteta za učešće i muškaraca i žena i osnaživanje u skladu sa potrebama određenih grupa u socijalnim, ekonomskim, kulturalnim i političkim aspektima;
 - Promoviranje dobrih praksi i uvođenje mjera za prevenciju "sex turizma";
 - Umrežavanje različitih turističkih inicijativa i razvijanje liderskih vještina;
 - Izradu gender senzitivnih indikatora za razvoj turizma;
 - Jačanje uloge žene u društvu i smanjivanje siromaštva;
 - Uvođenje specijalnih mjera za osiguravanje obuke, kredita, grantova, razmatranje mikroekonomskih implikacija opsežnih makroekonomskih mjera i uvođenje kompenzacijskih politika kada postoji prijetnja za izvodljivost turističkih projekata koji se već provode.

Ključni izazovi:

- Usklađivanje zakona, propisa i podzakonskih akata sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini;
- Izrada programa za promoviranje ravnopravnosti spolova u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini i gender akcionim planom Bosne i Hercegovine i osiguravanje finansija za njegovu implementaciju;
- Primjena gender mainstreaminga kao strategije, sa svim instrumentima koje ova strategija podrazumijeva;
- Razvoj adekvatne gender senzitivne statistike, specifičnih istraživanja o gender/rodnim pitanjima i kvalitativnih podataka;
- Pružanje podrške javnim kampanjama za podizanje svijesti o socijalnim, ekonomskim i okolinskim vrijednostima i gender/rodnima ulogama u očuvanju tih vrijednosti.
- Razvijanje mjera za obezbjeđivanje sigurnosti uključenih grupa;
- Ostvarivanje saradnje sa nevladinim sektorom, medijima i obrazovnim institucijama u segmentu edukacije, podizanju svijesti i diseminaciji relevantnih informacija

11. Literatura

- Avdibegović, M. (2006): *Reinženjering poslovnih sistema šumarstva u funkciji zadovoljavanja socioloških aspekata gospdarenja šumskim resursima u Bosni i Hercegovini*, doktorska disertacija, Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Avdibegović, M., Vuletić, D., Krilašević, E. (2006b): *Karakteristike posjetitelja i razlozi posjete šumskim područjima u kantonu Sarajevo*, Radovi Šumarskog Instituta Jastrebarsko, Vol. 41, br. 1-2.
- Avdibegović, M., Vuletić, D., Krilašević, E., Selmanagić, A. (2006a): *Šumska rekreacija u BiH sa osvrtom na stanje u Hrvatskoj*, Zbornik radova sa konferencije: Gazdovanje šumskim ekosistemima nacionalnih parkova i drugih zaštićenih područja, Jahorina.
- Christie, M., Hanley, N., Hyde, T., Garrod, B., Lyons, N., Keirlel, I., Bergmann, A (2011): *Valuing Forest Recreation Activities: Phase 1 report, Report to the Forestry Commission*. Preuzeto sa stranice:
[http://www.forestry.gov.uk/pdf/FCPhase1report.pdf/\\$FILE/FCPhase1report.pdf](http://www.forestry.gov.uk/pdf/FCPhase1report.pdf/$FILE/FCPhase1report.pdf)
- Douglass, R. W. (2000): *Forest Recreation*, fifth edition, Illinois, str 4, 10.
- Ekapija (2010): preuzeto sa stranice:
<http://www.ekapija.ba/website/bih/search/fullsearch.php?word=Strategiju%20razvoja%20turizma&ter=3&src=kw>
- FAO (2004): *Global Forest Resources Assessment Update 2005 – Terms and Definitions*, Working Paper 83/E, Rome, str. 10-11.
- Grupa autora (2003): *Akcioni plan za zaštitu okoliša BiH - NEAP*, Sarajevo, str. 49. Nacrt zakona o šumama (s Obrazloženjem)
- Rey, G., Hermeline M. (1997): *Europe and the forest – Study performed by the EUROFOR group coordinated by the Office national des forets (France)*, volume 3, European Parliament, str 112.
- Xavier Font i John Tribe ed. (2000): *Forest turism and recreation: Case Studies in Environmental Management*, Cabi publishing.
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o lovstvu (Službene novine FBiH broj 8/10)
- Zakon o koncesijama FBiH (Službene novine FBiH broj, 40/02, 61/06).
- Zakon o lovstvu (Službene novine FBiH, broj: 4/06)
- Zakon o Nacionalnom parku Una (Službene novine FBiH br.59/10)
- Zakon o turističkoj djelatnosti („Službene novine FBiH“ broj: 32/09).
- Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti („Službene novine FBiH“ broj: 32/09).
- Zakon o zaštiti okoliša (Službene novine FBiH, broj 33/03)

12. Prilozi

Prilog 1. Primjer upitnika koji se može koristiti u svrhu ispitivanja mišljenja, stavova i potreba korisnika šumskih resursa u svrhu rekreacije i turizma

Upitnik

Upotreba šumskih područja u svrhu rekreacije i turizma:

Napomena: Anketa je anonimna! Rezultati ankete se neće upotrebljavati ni jednu drugu svrhu osim u svrhu istraživanja mišljenja građana FBiH u sklopu pripreme Studije o upotrebi šumskih područja za rekreaciju i turizam.

1. Koliko često posjećujete šumska područja u svrhu rekreacije i/turizma?

a.	Nekoliko puta sedmično	
b.	Jednom sedmično	
c.	Jednom mjesečno	
d.	Više od 3 puta u toku godine	
e.	Manje od 3 puta u toku godine	
f.	Rijetko (npr. par puta u toku nekoliko godina)	
g.	Nikad	

2. Molim Vas da ocijenite koliko često posjećujete svako od dole navedena područja:

	Učestalost posjete	Gradski i prigradski parkovi	Obližnje park-šume, izletišta i/ili ostala područja u prirodi namijenjena, odmoru, sportu i rekreaciji?	Obližnja ruralna područja sa različitim sadržajima u prirodi?	Udaljena područja (područja divljine, npr. planinarenje, penjanje isl.)
a.	Nekoliko puta sedmično				
b.	Jednom sedmično				
c.	Jednom mjesečno				
d.	Više od 3 puta u toku godine				
e.	Manje od 3 puta u toku godine				
f.	Rijetko (npr. par puta u toku nekoliko godina)				
g.	Nikad				

3. Molim Vas da navedete neke od lokaliteta koje najčešće posjećujete:

Lokalitet 1 _____
 Lokalitet 2 _____
 Lokalitet 3 _____
 Ostalo _____

4. Koliko često upražnjavate neke od dole navedenih aktivnosti prilikom boravka na ovakvim lokacijama?

Napomena: potrebno je dati odgovor na svako od ponuđenih opcija.

		Često	Ponekad	Rijetko	Nikad
a.	Odmor u prirodi				
b.	Šetnja				
c.	Skijanje				
d.	Pješaćenje				
e.	Penjanje				
f.	Vožnja biciklom				
g.	Jahanje				
h.	Upraznjavane motorizovanih sportova				
i.	Sakupljanje bobica, gljiva, minerala...				
j.	Logorovanje				
k.	Odlazak na piknik				
l.	Kampiranje				
m.	Promatranje divljih životinja/ptica				
n.	Pecanje				

5. Molim Vas da ocijenite važnost od dole navedenih prilikom posjete nekom od područja?

a.	Čist zrak	Jako važno	Važno	Svejedno	Malo važno	Nevažno
b.	Čista voda					
c.	Biljke i životinje					
d.	Zvukovi					
e.	Tišina i mir					
f.	Postojanje dodatnih sadržaja					
g.	Sigurnost					

6. Molim Vas da ocijenite važnost dole navedenih kategorija za vašu odluku da posjetite određeno područje?

a.	Udaljenost od naseljenih/urbanih područja	Jako važno	Važno	Svejedno	Malo važno	Nevažno
b.	Pristupačnost					
c.	Aдекватna cestovna infrastruktura					
d.	Infrastruktura za odmor i laganu rekreaciju (klupe, staze za šetanje, ostali mobilijar)					
e.	infrastruktura za planinarenje i sportove (planinarske staze, biciklističke staze i sl.)					
f.	Infrastruktura za ekstremne sportove					
g.	Mokri čvorovi					
h.	Ugostiteljski objekti					
i.	Tereni za sport					
j.	Nepostojanje nikakve od spomenute infrastrukture					

7. Kako ocjenjujete trenutno stanje posjećenih šumskih područja (parkova, izletišta, udaljenih šumskih područja)?

a.	Odlično	Objasniti zašto?
b.	Jako dobro	Objasniti zašto?
c.	Osrednje	Objasniti zašto?
d.	Jako loše	Objasniti zašto?
e.	Nezadovoljavajuće	Objasniti zašto?

8. Kako ocjenjujete stanje/trenutnu ponudu za svako od spomenutog na područjima koje trenutno posjećujete ili želite posjetiti?

		Jako važno	Važno	Svejedno	Malo važno	Nevažno
a.	Udaljenost od naseljenih/urbanih područja					
b.	Pristupačnost					
c.	Adekvatna cestovna infrastruktura					
d.	Infrastruktura za odmor i laganu rekreaciju (klupe, staze za šetanje, ostali mobilijar)					
e.	infrastruktura za planinarenje i sportove (planinarske staze, biciklističke staze isl.)					
f.	Infrastruktura za ekstremne sportove					
g.	Mokri čvorovi					
h.	Ugostiteljski objekti					
i.	Tereni za sport					
j.	Nepostojanje nikakve od spomenute infrastrukture					

9. Koliko novca u KM po osobi prosječno potrošite za svaku od posjeta? Troškovi koji se trebaju uzeti i obzir su prijevoz, te novac za sve ostale usluge koje se nude u danom području (plaćanje ulaza, parking prostora, kupovina lokalni proizvoda, jela i pića i sl.)?

Navesti: _____ KM/po osobi/po posjeti

10. U idealnim uvjetima, da ponuda u danom području odgovara vašim potrebama koliko biste bili spremni izdvojiti prosječno po posjeti?

Navesti: _____ KM/po osobi po posjeti

11. Kako ocjenjujete trenutni rad organizacije/institucije zadužene za upravljanje prostorom koji posjećujete?

a.	Odlično	Objasniti zašto?
b.	Jako dobro	Objasniti zašto?
c.	Osrednje	Objasniti zašto?
d.	Jako loše	Objasniti zašto?
e.	Nezadovoljavajuće	Objasniti zašto?

12. Vaše preporuke za poboljšanje stanja prirodnih šumskih područja namijenjenih za rekreaciju i turizam u budućnosti:

[illegible]

13. Podaci o ispitaniku:

Godine:	
Spol:	
Stručna sprema:	
Zanimanje:	
Mjesto stanovanja:	
Zaposlen/a:	Da Ne
Prosječna mjesečna primanja:	Manje od 200 KM 200 – 500 KM 501 – 1000 KM 1001 – 2000 KM više od 2000 KM